

Ірина Макаренко
Людмила Федорович

серія
„Методичний комплекс логопеда-практика”

**Формування фонематичних процесів
у дітей з порушеннями мовлення**

Навчально-методичний посібник

Кременчук — 2011

УДК 371.1.36:781.62(075)
ББК 85.314
О35

Рецензенти:

Шпак В.П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Тищенко В.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова м. Київ.

Чубенко О.В., логопед НВК інтегративного типу для дітей з вадами розвитку Полтавської обласної ради.

Літературний редактор: Володимир Погребняк

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол №7 від 27 лютого 2010 р.).

Макаренко І.В., Федорович Л.О.

Формування фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення: Навчально-методичний посібник – Кременчук: Християнська Зоря, 2011. – с.

Науково-методичний посібник висвітлює теоретичні й практичні питання формування фонематичних процесів й забезпечення умов мовленнєвого та особистісного розвитку дітей з порушеннями мовлення в ДНЗ та сім'ї. Призначений логопедам, учителям, вихователям і музичним керівникам загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів для практичного використання у роботі над правильною вимовою звуків на заняттях з дітьми з порушеннями мовлення.

© Макаренко І.В., Федорович Л.О., 2011

© Оформлення обкладинки, макет
видавництва „Християнська Зоря”, 2011

<i>Передмова</i>	4
Розділ I. Науково-методичні засади формування звукової сторони мовлення	
1.1. Анатомо-фізіологічні основи сприймання і вимови звуків	
1.1.1. Слуховий аналізатор	
1.1.2. Мовленнєвослуховий аналізатор	
1.2. Використання термінології «мовленнєвий слух», «фонематичний слух», «фонематичне сприймання» у процесі формування звукової сторони мовлення дітей	
1.3. Особливості розвитку фонематичних процесів у дітей в нормі та з порушеннями мовлення.....	
Розділ II. Діагностика стану фонематичних процесів у дітей	
2.1. Обстеження мовленнєвого слуху у дітей	
2.1.1. Стан фізичного слуху у дітей	
2.1.2. Стан слухової уваги, пам'яті, сприймання мовлення	
2.2. Обстеження фонематичного слуху	
2.2.1. Стан фонематичного сприймання	
2.2.2. Стан фонематичного аналізу	
2.2.3. Стан фонематичного синтезу	
2.2.4. Стан фонематичних уявлень	
Розділ III. Методика формування фонематичних процесів у дітей із порушеннями мовлення	
3.1. Методика формування фонематичного слуху	
3.2. Методика формування фонематичного сприймання	
3.3. Методика формування фонематичних уявлень	
3.4. Методика формування фонематичного аналізу	
3.5. Методика формування фонематичного синтезу	
Використана література	83
Додатки	

2.1. Обстеження фонематичного слуху

Завдання для виявлення стану фонематичного слуху у дітей 3-х років

Гра «Ведмедик помиляється»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшка ведмедик, різні іграшки та предмети, що знаходяться в кімнаті.

Хід гри: Логопед розповідає, що до нас прийшов ведмедик й хоче подивитися і послухати, які предмети та іграшки знаходяться в кімнаті. Дитині потрібно назвати й показати кожний предмет, або іграшку. Ведмедик погано чує й повторює назву з помилками (**не ліжка, а шафа, не стіл, а крісло, не стілець, а стіл** й т.п.). Дитина повинна почути помилку та розвеселитися.

Гра «Ведмедик помиляється»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшка ведмедик, різні іграшки та предмети, що знаходяться в кімнаті.

Хід гри: Логопед розповідає, що до нас прийшов ведмедик й хоче подивитися і послухати, які предмети та іграшки знаходяться в кімнаті. Дитині потрібно назвати й показати кожний предмет, або іграшку. Ведмедик погано чує й повторює назву з помилками (**не стіл, а штіл, не стілець, а штілець, не шафа, а сафа** й т.п.). Дитина повинна почути помилку та розвеселитися.

Гра «Поклади іграшку на потрібну картинку»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшки і картинки, що однаково звучать (**вудочка – вудочка, , мак – лак, машина - шипшина, стілець - олівець** й т.п.)

Хід гри: Логопед пропонує взяти й назвати іграшку, знайти відповідну картинку й поставити іграшку на цю картинку.

Завдання для виявлення стану фонематичного слуху у дітей 4-х років

Гра «Ведмедик помиляється»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшка ведмедик, різні іграшки та предмети, що знаходяться в кімнаті.

Хід гри: Логопед розповідає, що до нас прийшов ведмедик й хоче

подивитися і послухати, які предмети та іграшки знаходяться в кімнаті. Дитині потрібно назвати й показати кожний предмет, або іграшку. Ведмедик погано чує й повторює назву з помилками (**не ліжко, а шафа, не стіл, а крісло** й т.п.). Дитина повинна знайти помилку й роз'яснити, чому це слово сказано не вірно.

Гра «Ведмедик помиляється»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшка ведмедик, різні іграшки та предмети, що знаходяться в кімнаті.

Хід гри: Логопед розповідає, що до нас прийшов ведмедик й хоче подивитися і послухати, які предмети та іграшки знаходяться в кімнаті. Дитині потрібно назвати й показати кожний предмет, або іграшку. Ведмедик погано чує й повторює назву з помилками (**не стіл, а штіл, не стілець, а штілець, не шафа, а сафа** й т.п.). Дитина повинна знайти помилку й роз'яснити, чому це слово сказано не вірно.

Гра «Поклади іграшку на потрібну картинку»

Мета: визначити стан фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшки і картинки, що однаково звучать (**зуб – сун, коза – коса, мишка – миска, мишка-шишка** й т.п.)

Хід гри: Логопед пропонує взяти й назвати іграшку, знайти відповідну картинку й поставити іграшку на цю картинку (для однієї картинки слід підібрати 2-3 іграшки, які однаково звучать).

Завдання для виявлення стану фонематичного слуху у дітей 5-ти років

Гра «Знайди звук»

Мета: визначити стан фонематичного слуху, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картинки, в назвах яких парні дзвінки та глухі приголосні (дошка – тачка, банка – павук, **бочка – павук, блискавка – пакет, бублик – палиця, будинок – поїзд, бокал – птах, дорога – таксі, дощ – тигр, духи – торт, дитина – трава, душ – труба** й т.п.)

Хід гри: Логопед пропонує підняти картинку, в назві якої є звук Д (Т, Б, П й т.п.) й назвати перший звук в цих словах.

Гра «Послухай і знайди звук в слові»

Мета: визначити стан фонематичного слуху, розрізнення слів, далеких **за звуковим складом**, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Логопед промовляє слова парами, а дитина повинна назвати перший звук кожного слова: банка – полиця, вовк – фонтан, галка – камінь й т.п.

Гра «Знайди звук і підніми картку»

Мета: визначити стан фонематичного слуху, вміння розпізнавати на слух пари приголосних **Ч – С, Ч – Ц, Ч – Щ, Ч – ТЬ**, розрізнення слів, далеких **за звуковим складом**, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картонні картки.

Хід гри: Логопед пропонує підняти картинку, коли почує в слові звук [Ч] – й назвати перший звук в цих словах (**шуба, чайник, санчата, чайка, цибуля, часник, мішок, чашка, пісок, чайка, сумка, м'яч, цемент, чоловік**).

Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного слуху у дітей 6-ти років

Гра «Назви зайве слово»

Мета: виявити рівень розвитку фонематичного слуху.

Хід гри: Дорослий і дитина разом загадують якесь слово, наприклад, «гора». Дорослий повторюватиме це слово кілька разів, а потім замість нього скаже якесь інше слово, схоже на нього. **Дитина повинна** почути це інше слово і назвати його.

Далі гра починається. Дорослий говорить, промовляючи по 1 слову за секунду:

Гора, гора, гора, нора, гора, гора, гора, гора, пора.

Голос, голос, голос, голос, голос, колос, голос, голос.

Коса, коса, коса, коса, роса, коса, коса, коса, коза.

Рама, рама, мама, рама, рама, рама, лама, рама, рама.

Коробка, коробка, коробка, колобок, коробка, коробка.

Гра «Знайди звук і підніми картку»

Мета: визначити стан фонематичного слуху, вміння розпізнавати на слух пари приголосних **С – Ш, С – Ц, С – Ч, С – Щ**, розрізнення слів, далеких **за звуковим складом**, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картонні картки.

Хід гри: Логопед пропонує дитині підняти картинку, коли почує в слові звук [С] – й назвати перший звук в цих словах (**шуба, санчата, цибуля, салют, мішок, сарай, чашка, пісок,**

сумка, цемент, сир).

Гра «Послухай уважно й підними потрібну фігуру»

Мета: визначити стан фонематичного слуху, вміння розпізнавати на слух пари приголосних **Л – Л', З – З'**, розрізнення слів, далеких **за звуковим складом**, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картонні картки.

Хід гри: Логопед пропонує дитині підняти трикутник, коли в слові звук [Л'] буде звучати м'яко, та підняти квадрат, коли звук буде звучати твердо (**ліжко, лампа, лінія, лист, літак, палка, залізо, зелений, лілія**).

2.2. Обстеження фонематичного сприймання

2.2.1. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного сприймання у дітей 3-х років

Гра «Відгадай по звуку»

Мета: виявити слухову увагу, слухову пам'ять, визначати джерело звуків.

Обладнання: *I варіант* — малюнки із зображенням годинників, барабану, молотка, сопілки, фортепіано;

II варіант — лялькові фортепіано, сопілка, бубен, молоток, барабан, годинник, екран.

Хід гри: *I варіант* — логопед показує дітям певний малюнок і запитує: «Що це?» (годинники і т. п.) «Як вони розмовляють?» (тік-так). Таким чином логопед опрацьовує з дітьми всі малюнки.

II варіант — логопед пропонує дітям прослухати звуки, що є характерними для предметів, що надаються. Для цього він (за допомогою лялькового інструменту) подає певний звук. При цьому логопед закриває екраном інструмент. Діти повинні **емоційно одреагувати та** назвати предмет, або інструмент, що звучав.

Гра «Хто як розмовляє?»

Мета: виявити вміння визначати джерело звуків, розвивати слухову увагу, слухову пам'ять.

Хід гри: логопед читає дітям вірш:

«Гуси стали гелготать»

По-гусиному кричать: «га-га-га».
Кошенята замурчали: «мур-мур-мур».
Горобці зацвірінчали: «цвінь-цвірінь!».
Коні заіржали: «і-гі-гі!».
Жабенята квакали: «ква-ква-ква».
Каченята крякали: «кря-кря-кря»
Солов'ї висвистували: «ф'ю-ф'ю-ф'ю!»

(К. Чуковський)

Потім логопед, використовуючи звуконаслідування, подані у вірші, запитує у дітей, хто з тварин і як «розмовляв».

Гра «Хто уважний?»

Мета: виявити вміння виконувати дії за мовними інструкціями, розвивати слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: діти стоять перед логопедом в один ряд, уважно слухають і виконують тільки мовні команди (те, що вони чують, а не те, що вони бачать). Діти, які не помилялись стануть переможцями.

Мовні команди логопеда: Рухи, що він виконує при цьому: *Розвести руки у сторони.*

Піднімає руки вгору.

Пострибати на обох ногах.

Стрибає на одній нозі.

Підняти руки вгору.

Плескає у долоні.

Витягнути руки вперед.

Розводить руки у сторони, підняти праву руку вгору.

Закладає руки за голову.

Гра «Подивися і скажи, хто так гукає і коли»

Мета: виявити вміння наслідувати мовні звуки (голосні).

Обладнання: предметні малюнки.

Хід гри: логопед показує дітям малюнки і розповідає, що на них зображено і який звук треба імітувати, дивлячись на предмет на малюнку.

Логопед: «У хлопчика болять зуби. Він каже: «О-о-о!»».

Діти повторюють за логопедом: «О-о-о!»

Логопед: «Вітер виє серед дерев: «У-у-у»».

Діти: «У-у-у»».

Логопед: «Хлопчик злякався злого собаки. Він біжить і кричить «А-а-а»»

Діти: «А-а-а»».

Логопед: «Пароплав гуде на річці: «И-и-и»».

Діти «И-и-и»».

Логопед: «Хлопчик замислився: «Е-е-е»».

Діти: «Е-е-е».

Логопед: «Дівчинка сміється: «І-і-і».

Діти: «І-і-і».

2.2.2. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного сприймання у дітей 4-х років

Гра «Тихо-гучно»

Мета: виявити силу звучання, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: іграшкові фортепіано, барабан, сопілка, бубон.

Хід гри: логопед грає на лялькових інструментах спочатку тихо, потім гучно. Дитина слухає уважно, та, по завданню логопеда, створює самостійно на заданому інструменті або тихий, або гучний звук.

Гра «Де мешкають звірі?»

Мета: виявити висоту звучання, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: лялькове фортепіано, гармошка, металофон, малюнки із зображенням ведмедя, зайця.

Хід гри: логопед по-черзі на лялькових інструментах створює або високі, або низькі звуки, використовуючи різні регістри. Потім пояснює, що зайчик мешкає там, де високі звуки, а ведмідь — де низькі. Діти уважно слухають та запам'ятовують це.

I варіант. Логопед грає високі, або низькі звуки, а дитина піднімає малюнки із зображенням або ведмедя, або зайця.

II варіант. Логопед показує дитині малюнок із зображенням ведмедя або зайця, а дитина створює потрібний звук на інструменті.

III варіант. Дитина самостійно створює потрібний звук на інструменті, а інші діти, або вихователь піднімають потрібні малюнки.

Гра «Шуба, шапка, шарф, калоші»

Мета: виявити вміння виконувати дії за мовними інструкціями; розвивати **слухову** увагу, пам'ять.

Хід гри: діти сідають в коло. Логопед пояснює дітям правила гри й показує ігрові рухи. Серед дітей обирають ведучого і починається гра. Коли ведучий вимовляє слово шуба — діти повинні обхопити себе руками, при слові шапка — покласти руки на голову; шарф — на ший; калоші — тупати ногами. Спочатку ведучий кілька разів супроводжує інструкцію правильними рухами, а потім, називаючи предмети, робить й інші рухи (наприклад, говорить «калоші», а кладе руки на голову, та ін.).

Гра «Хто уважний?»

Мета: виявити вміння дітей розпізнавати слова-пароніми.

Обладнання: малюнки, на яких зображені білка-булка, маска-каска, лин-тин та ін.

Хід гри: *I варіант* — логопед розкладає перед дитиною на столі попарно малюнки, на яких зображені білка-булка, лин-тин та ін. Називає їх попарно, дитина повинна показувати ті

предмети, що називав логопед і в тій же послідовності.

II варіант — логопед ділить малюнки на 2 частини: 1 частина — білка, маска, лин та ін.

2 частина. — булка, каска, тин та ін. Перша частина залишається на столі, а другу — віддає дітям. Кожний малюк по команді логопеда, повинен знайти на столі потрібну пару. Переможці ті, хто виконав завдання без помилок.

Гра «Відлуння»

Мета: виявити вміння дітей наслідувати мовні звуки.

Хід гри: логопед читає вірш, голосом, виділяючи певний звук, а діти по знаку логопеда наслідують звук, про який йдеться у вірші.

Логопед: Е-е-е.

Яечко одне,
знесла курочка гарненька,
знайшла дівчинка одненька.

Діти по знаку логопеда: Е-е-е.

Логопед: Яечко одне.

Логопед: А-а-а.

В мене яблучка два,
два яблучка червоненькі
несе донечка до неньки.

Діти: А-а-а.

Логопед: «В мене яблучка два».

Логопед: И-и-и.

Хлопчиків аж три.

В калабанію впали,

І всі разом кричали:

Діти: И-и-и.

Логопед: Тих хлопчиків три.

Логопед: І-і-і.

Лошенята малі.

Є в них чотири ніжки,

Коло воза йдуть пішки.

Діти: І-і-і.

Логопед: Лошенята малі.

Логопед: У-у-у.

Песик на шнурку.
Цуценяток п'ять кудлатих
Полягало біля хати.
Діти: У-у-у.

Логопед:

Песик на шнурку.

Логопед: Е-е-е.

Де ж це мама, де?

Нема мами, пішла в поле.

Там бур'ян на ниві поле.

Діти: Е-е-е.

Логопед: Ось вже мама йде.

Гра «Розділи слово»

Мета: виявити вміння дитини ділити слово на частини.

Хід гри: Дорослий говорить дитині: «Я говоритиму тобі слово, а ти розділи його на частини, **плескаючи** в долоні». Слова можна узяти будь-які, але краще всього трискладові, наприклад, «**корова**», «**діжечка**», «**комірець**», «**караван**», «**молоко**», «**собака**», «**телефон**», «**магазин**», «**автомат**», «**машина**», «**пістолет**» і т.д.

2.2.3. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного сприймання у дітей 5-ти років

Гра «Хто як голос подає»

Мета: визначати висоту звучання, слухову увагу, пам'ять, словник дітей за темою «Домашні тварини».

Обладнання: малюнки із зображенням дорослих тварин та їх дітей: коза—козеня, корова—теля, свиня—поросся, кінь—лоша, собака—цуценя.

Хід гри: логопед імітує, як кричать тварини низьким (тварини) або

високим (їх діти) голосом. Діти, орієнтуючись на почуте, піднімають потрібні малюнки.

Гра «Дзвіночок»

Мета: виявити вміння знаходити напрям звучання, виявити слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: дзвіночок.

Хід гри: діти стають навкруги ведучого та непомітно для нього передають за спинами один одному дзвіночок. Ведучий повинен відгадати, за спиною якої дитини задзвонив дзвіночок.

Гра «Знайди помилку»

Мета: виявити вміння розрізнявати слова-пароніми, розвивати слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед читає вірші, в яких припущені змістовні помилки при використанні слів-паронімів. Дитина повинна виправити помилку і назвати слово, яке треба вжити за змістом.

Примітка: для ускладнення завдання (опираючись на індивідуальні можливості) логопед може запитати якими звуками відрізняються пари слів.

Мовленнєвий матеріал:

Рік (рак) пішов гуляти в сад, не дійшов, бо повз назад;
Лисичка знає назубок смачненьку казку «колосок»
(колобок);

Соловей затьохкав швидко, як побачив гарну клітку
(квітку);

Кинула шишку на мене зозуля, і в мене на лобі
з'явилася куля (гуля);

Наш Данило лісоруб. Він спиляв старуший чуб (дуб);

Просо висівав Микита, та чомусь вродило сито (жито);

Я вночі заліз на гірку і побачив в небі дірку (зірку);

Кажан (казан) клекоче на вогні, в нім каша вариться
мені;

Ми з братом лісники від роду: **пиляємо** палкою
(пилкою) колоду;

Котику - Мурчику не повезло: булка (білка) від нього
сховалась в дупло.

Гра «Хто більше?»

Мета: виявити вміння утворювати слова-пароніми.

Обладнання: фішки.

Хід гри: логопед розповідає дітям правила гри та наводить приклад. Потім логопед називає слово, а діти, змінюючи один звук, утворюють нові слова, за які отримують фішки. Перемагає той, хто отримав більше фішок.

Мовленнєвий матеріал: **Пити — лити, бити, вити, мити, рити;**

солити — полити, долити;

жати — шати, мати, дати;

білка — булка, балка;

голос — колос, волос;

ласка — маска, каска;

син — лин, тин.

Гра «Скажи **навпаки**»

Мета: визначити фонематичне сприйняття, фонематичні уявлення, аналіз і синтез, слухову увагу й пам'ять.

Хід гри: Дорослий проговорює два-три звуки, а діти повинні вимовити їх у зворотному порядку.

1 варіант — із голосними звуками А, У — У, А

И, О — О, И

У, О, А — А, О У

Е, И, І — І, И, Е

2 варіант — із твердими приголосними звуками

ПА — АП

АП — ПА

ПО — ОП

ОП — ПО

ПУ — УП

ИП — ПИ

ПЕ — ЕП

УП — ПУ

ЕП — ПЕ

3 варіант — із твердими й м'якими приголосними звуками

ПА — ПЯ

ПЯ — ПА

ПУ — ПЮ

ПІ — ПИ

ПЮ — ПУ

ПИ — ПІ

ПЕ — ПЄ

Гра «Повтори й додай»

Мета: виявити слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Перший граючий виголошує слово, другий, повторюючи його, додає своє й т.п. Кожний учасник збільшує ряд на одне слово. Гра зупиняється й починається спочатку, після того, як хто-небудь із гравців змінить послідовність слів, наприклад: на звук [Ж] — жук, — жук, жаба, — жук, жаба, вужі, — жук, жаба, вужі, їжаки й т.п;

на звук [Ш] — шафа — шафа, шапка — шафа, шапка, шипшина — шафа, шапка, шипшина, машина й т.п.

на звук [Р] — рама — рама, ракета — рама, ракета, руки — рама, ракета, руки, роги й т.п.

2.2.4. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного сприймання у дітей 6-ти років

Гра «Як великий - то гучний, як тихенький - то малий»

Мета: визначити силу звучання, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: два іграшкові зайця — великий та маленький, два ведмедя — великий та маленький, дві мавпи — велика та маленька, дві ляльки — велика та маленька; барабан, екран.

Хід гри: логопед ставить на стіл двох іграшкових зайців (великого та малого). Розповідає та показує, як грає на барабані великий заєць, у якого багато сил, — гучно, сильно. І як грає маленький заєць — тихо. Потім логопед за екраном створює або гучний, або тихий звуки, граючи на барабані. Діти повинні визначити, який заєць грав.

Примітка: цю гру продовжують, змінюючи зайців ляльками ведмедями, мавпами.

Гра «Луна»

Мета: виявити вміння відтворювати ритм, слухову пам'ять.

Обладнання: барабан, іграшковий молоток.

Хід гри: логопед за допомогою барабану або іграшкового молотка відтворює різні ритми: I I П, I I I, П I, I П I, П I I. ... Діти, плескаючи в долоні, повторюють почуті ритмічні малюнки.

Гра «Розділи слово»

Мета: виявити вміння дитини ділити слово на частини.

Хід гри: Дорослий говорить дитині: «Я говоритиму тобі слово, а ти розділи його на частини, **плескаючи** в долоні. Повтори всі короткі слова, повтори всі довгі слова». Слова можна узяти будь-які, але краще всього трискладові та односкладові: **тигр — градусник, кущ — мотоцикл, дім — каструля, слон — пароплав, сік — намисто, кіт — підручник, тин — колесо, мак — машина, млин — магазин, кінь — підручник, сом — собака, син — телефон й т.д.**

Гра «Повтори слово й знайди потрібний малюнок»

Мета: виявити вміння дитини ділити слово на частини та переставляти їх склади.

Хід гри: Дорослий говорить дитині: «Я говоритиму тобі слово, а ти повторюй його багато разів, доки не з'явиться нове слово, потім повтори його та покажи на малюнку:

Кабан — банка,
Насос — сосна,
Арфа — фара,
Комиш — мишка.

2.3. Обстеження фонематичних уявлень

2.3.1. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичних уявлень у дітей 3-х років

Гра «До нас прийшли ляльки»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти перший голосний звук.

Обладнання: Три ляльки.

Хід гри: логопед знайомить дітей з ляльками.

— Це Алла. Вона співає: а-а-а.

— Це Оля. Вона співає: о-о-о.

— Це Уля. Вона співає: у-у-у.

Потім логопед починає співати, а дитина відгадує, яка лялька співала й називає її ім'я.

Гра «Вкладаємо ляльку спати»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти склад.

Обладнання: Лялька.

Хід гри: логопед знайомить дітей з лялькою й пропонує дати їй ім'я, покласти її в ліжко та заспівати пісеньку:

А-а-а-а-а,

або У-у-у-у-у,

або Баю-баю-баю-бай,

або Люлі-люлі-лілі.

Гра «Покличемо тварин»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти склад.

Обладнання: Картинки, на яких змальовані тварини.

Хід гри: логопед показує картинки, на яких змальовані тварини, і пропонує покликати їх. Діти

кличуть тварин, вимовляють вигуки або клички тварин. Наприклад, кішку: киць, киць, киць; корову: Майка, Майка, Майка; цуценят: Кулька, Кулька, Кулька і так далі. Кличуть тварин ласкаво, доброзичливо багато разів повторюючи слова.

2.3.2. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичних уявлень у дітей 4-х років

Гра «До нас прийшли ляльки»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти перший голосний звук.

Обладнання: Три ляльки.

Хід гри: логопед знайомить дітей з ляльками.

- Це Алла. Вона співає: а-а-а.
- Це Оля. Вона співає: о-о-о.
- Це Уля. Вона співає: у-у-у.
- Це Емма. Вона співає: е-е-е
- Це Інна. Вона співає: і-і-і.

Логопед починає співати, а дитина відгадує, хто це співав. Потім співати починає дитина, а логопед відгадує, яка лялька співала.

Гра «Похід до лісу»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти перший приголосний звук.

Обладнання: Картина з зображенням лісу.

Хід гри: Логопед пропонує дитині роздивитися картинку й підти до лісу. Згадати або повторити за логопедом:

- як шуршить листя: с-с-с,
- як шипить змія: ш-ш-ш,
- як віє вітер: в-в-в,
- як віє вовк: ууу,
- як кричить сова: уу-уу-уу,
- як шумить річка: ч-ч-ч.

Гра «У зоопарку»

Мета: визначити фонематичні уявлення, виявити вміння виділяти перший приголосний звук.

Обладнання: Картина з зображенням зоопарку.

Хід гри: Логопед пропонує

пригадати, кого діти бачили в зоопарку, показує картинки із зображенням звірів і птахів, просить назвати їх і сказати, як вони кричать, – тигр гарчить: [р-р-р-р-р], ворона каркає: [кар-р-р, кар-р-р], їжачок пирхає: [фр-р, фр-р], сорока тріскотить: [тр-тр-тр].

2.3.3. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичних уявлень у дітей 5-ти років

Гра «Назви звуки»

Мета: визначити фонематичні уявлення.

Хід гри: Дорослий просить дитину назвати перший і останній звуки в словах, наприклад, в таких: «світлофор» (обидва звуки приголосні), «корма» (перший звук приголосний, останній голосний), «індик» (перший звук голосний, останній приголосний).

Гра «Намисто»

Мета: визначити фонематичні уявлення, аналіз, слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Після слів ведучого: — Розсипалося намисто... Ми його зберемо, нанижемо на нитку й слово знайдемо. — учасники гри по ланцюжкові виголошують слова-«намисточки» на певний звук (без повторів), наприклад: на звук [Р] — райдуга — ракета — коровай — пар — рука — рама й т.п. на звуки [Р]-[Л] — рак — лампа — нора — лис — риба — мило —

Гра «Намисто для бабусі»

Мета: визначити фонематичні уявлення, аналіз, слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Після слів ведучого: — Розсипалося у бабусі намисто... Ми його зберемо, нанижемо на нитку й слово згадаємо.

Учасники гри по ланцюжкові виголошують слова-«намисточки» на звук, яким закінчується попереднє слово (без повторів), наприклад:

РАКЕТА — артист — танк — коза — арфа — автобус — син — ніч — чайник — кіт — телевізор — РАКЕТА.

СОКИРА — автобус — солома — апельсин — носоріг — горох — хутір — рис — СОКИРА.

2.3.4. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичних уявлень у дітей 6-ти років

Гра «Скажи слово»

Мета: визначити фонематичні уявлення, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Логопед пропонує дитині згадати та назвати слово, в якому є

звук [А], або [О, У, И, Е]
[Р], або [Л, Ч, М, П] й т.п.

Примітка: Звуки можуть знаходитися в різних позиціях.

Гра «Знайди кубик»

Мета: визначити фонематичні уявлення, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картинки або іграшки, кубики з літерами.

Хід гри: Логопед пропонує підняти картинку, або іграшку, назвати її, виділити перший звук та показати кубик з потрібною літерою.

Гра «Вимовляння фрази з поступовим ускладненням»

Мета: визначити фонематичні уявлення, вміння виділяти звук в слові, аналіз, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картинки або іграшки, що мають однакові перші звуки, наприклад: дудочка, дім, дзеркало, дзига; танк, таксі, телефон, трактор; кукла, кішка, корабель, кубик; машина, мандарин, міліціонер, муха; павук, пароплав, пістолет, посуд та ін.

Хід гри: Логопед проводить бесіду, вимовляє коротку фразу. Дитина повторює фразу, доповнюючи її одним словом, який має певний звук, тоді ще одним з таким же звуком і так далі. Фраза повинна вимовлятися на одному видиху. Наприклад: Логопед вимовляє коротку фразу «Саша любить», підставляє іграшку. Дитина повторює фразу, доповнюючи її назвою іграшки: «Саша любить дудочку». Логопед підставляє ще одну іграшку. Дитина повторює фразу, доповнюючи її ще одним словом, яке починається на звук «Д»: «Саша любить дудочку і дзигу» і так далі.

2.4. Обстеження фонематичного аналізу

2.4.1. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного аналізу у дітей 3-х років

Гра «Давай співати»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, аналіз, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картинки з зображенням дітей, або іграшки-ляльки.

Хід гри: Логопед пропонує послухати, як співають діти й повторити за ними:

—А
АААААААА;

—А
 АААААА — А;
 — А—А—А—А—А—А—А;
 —О
 ОООООООО;
 —О
 ОООООО — О;
 —О
 —О—О—О—О—О;
 —У
 уууууууу;
 —У
 уууууу — у;
 —У
 —у—у—у—у—у;

Гра «Мій веселий м'яч»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти й промовляти **ГОЛОСОМ** різної громкості склад.

Обладнання: М'яч.

Хід гри: Логопед пропонує погратися м'ячем, повторюючи:

— ап! ап! **АП!**,
 або **ОП!** оп! оп!

Гра «Повтори»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти й промовляти склади з однаковими голосними і однаковими приголосними звуками.

Обладнання: Олівець.

Хід гри: Логопед пропонує постукувати олівцем об стіл, або поляскати долонями, повторюючи:

ПА – ПА!
 ПА – ПА – ПА!
 ПА – ПА – ПА – ПА!
 ПАП!
 ПАП – ПАП – ПАП!
 АПА!
 АПА – АПА!
 АПА – АПА – АПА!
 АПА – АПА – АПА – АПА!

2.4.2. Тестові завдання для виявлення стану сформованості

фонематичного аналізу у дітей 4-х років

Гра «Відгадай слово»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти голосом звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Картинки з зображенням різних предметів, або іграшки.

Хід гри: Логопед пропонує послухати початок слова, повторити це слово та показати потрібний малюнок або іграшку.

Наприклад: само – ...КАТ, маши – ...НА, олі – ВЕЦЬ, цукер – КА й т.п.

Гра «Весела папуга»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Іграшка папуга.

Хід гри: Логопед пропонує послухати, як розмовляє папуга й повторити за ним слова, роблячи наголос на останньому звуку, який повинен бути приголосним: дім, танк, мак, кіт, тин й т.п.

Гра «Весела папуга»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Іграшка папуга.

Хід гри: Логопед пропонує послухати, як розмовляє папуга й повторити за ним слова, роблячи наголос на першому звуку, який повинен бути голосним: І-І-Іра, А-А-Антон, О-О-Оля, У-У-Уля, І-І-Інна, О-О-О-осінь, О-О-О-окунь, А-А-А-адрес, А-А-А-аркуш, А-А-А-армія, О-О-О-овочі, О-О-О-одяг, О-О-О-око, О-О-О-олень, У-У-У-учень, І-І-І-іній й т.п.

2.4.3. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного аналізу у дітей 5-ти років

Гра «Весела папуга»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Іграшка папуга.

Хід гри: Логопед пропонує послухати, як розмовляє папуга й повторити за ним слова, роблячи наголос на останньому приголосному звуку: **ДІМ, ТАНК, МАК, КІТ, ТИН, СИН** й т.п. Потім дитина повторює лише останній звук.

Гра «Весела папуга»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Іграшка папуга.

Хід гри: Логопед пропонує послухати, як розмовляє папуга й повторити за ним слова, роблячи наголос на першому голосному звуку: І-І-Іра, А-А-Антон, О-О-Оля, У-У-Уля, І-І-Інна, О-О-О-осінь, О-О-О-окунь, А-А-А-адрес, А-А-А-аркуш, А-А-А-армія, О-О-О-овочі, О-О-О-одяг, О-О-О-око, О-О-О-олень, У-У-У-учень, І-І-І-іній й т.п. Потім дитина повторює лише перший звук.

Гра «Весела гра»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звуки в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картинки: дім, ком, кіт, мак, міст, стіл й т.п.

Хід гри: Логопед показує кольорові картинки, промовляє ці слова й пропонує дитині визначити перший, другий, третій, останній звук відповідної картини: Д – І – М, К – І – Т, М – А – К, М – І – С – Т, С – Т – І – Л.

2.4.4. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного аналізу у дітей 6-ти років

Гра «Весела гра»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звуки в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картини: дім, ком, кіт, мак, міст, стіл й т.п.

Хід гри: Логопед показує дитині картинку, промовляє слово й пропонує повторити звуки, з яких складене це слово: Д – І – М, К – О – М, К – І – Т, М – А – К, М – І – С – Т, С – Т – І – Л.

Гра «Знайди картинку»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картини: собака, метелик, дорога, банка, полка, ложка й т.п.

Хід гри: Логопед показує дитині картини, промовляє слово й пропонує знайти картинку, в якій є звук [Р], [С], [Л], [Б], [П] й т.п.

Гра «Знайди картинку»

Мета: визначити стан фонематичного аналізу, вміння виділяти звук в слові, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картини: СОБАКА, МЕТЕЛИК, ДОРОГА,

БАНКА, ПОЛИЦЯ, ЛОЖКА й т.п.

Хід гри: Логопед показує дитині картинки, промовляє слово й пропонує знайти картинку, в якій другий звук [О], [А], [Е], в якій третій звук [Б], [Т], [Р], [Н], [Л], [Ж] й т.п.

2.5. Обстеження фонематичного синтезу

2.5.1. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного синтезу у дітей 4-х років

«Склади звуки»

Мета: виявити стан фонематичного синтезу, слухової уваги, пам'яті.

Хід гри: Дорослий вимовляє ряд звуків, а діти промовляють створені з них склади, наприклад: [П], [А] – ПА; [Н], [О] – НО.
[А], [П] – АП; [О], [Н] – ОН.
[П], [А], [П] – ПАП; [Н], [О], [Н] – НОН.

«Склади слово»

Мета: виявити стан фонематичного синтезу, слухової уваги, пам'яті.

Хід гри: Дорослий вимовляє ряд звуків, а діти промовляють створені з них слова, наприклад: [С], [И], [Н] – СИН;
[Д], [И], [М] – ДИМ;
[Т], [И], [Н] – ТИН.

Гра «Відгадай слово»

Мета: визначити стан фонематичного синтезу, вміння скласти слово із складів, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картинки: машина, лампа, мило, собака, шапка.

Хід гри: Логопед плескає в долоні і промовляє склади, дитина повинна відгадати слово, повторити його й показати потрібну картинку.

МА-ШИ-НА, ЛАМ-ПА, МИ-ЛО, СО-БА-КА,
ШАП-КА.

2.5.2. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного синтезу у дітей 5-ти років

«Склади звуки»

Мета: виявити стан фонематичного синтезу,

слухової уваги, пам'яті.

Хід гри: Дорослий вимовляє ряд звуків, а діти промовляють створені з них склади або слова, наприклад: [С], [Т], [А] – СТА;

[С], [Т], [О] – СТО;

[С], [Т], [У] – СТУ

[С], [Т], [И] – СТИ.

[С], [П], [А] – СПА;

[С], [П], [О] – СПО;

[С], [П], [У] – СПУ,

[С], [П], [И] – СПИ.

«Склади звуки»

Мета: виявити стан фонематичного синтезу, слухової уваги, пам'яті.

Обладнання: Кольорові картинки.

Хід гри: Дорослий вимовляє ряд звуків, а діти промовляють створені з них склади або слова й показують потрібну картинку, наприклад:

[К], [У], [С], [Т] – КУСТ;

[М], [И], [С], [Т] – МІСТ,

[С], [И], [Н] – СИН,

[М], [Л], [И], [Н] – МЛИН,

[Т], [И], [Н] – ТИН,

[Д], [И], [М] – ДИМ,

[Д], [И], [М] – ДІМ,

[Д], [А], [Х] – ДАХ,

[М], [А], [К] – МАК.

Гра «Відгадай слово»

Мета: визначити стан фонематичного синтезу, вміння скласти слово із складів, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картинки: холодильник, пылосос, космонавт, міліціонер, олівець, будинок, телевізор, подорож, інструменти, велосипед, пістолет, молоко, корова, черепаха й т.п.

Хід гри: Логопед плескає в долоні і промовляє склади, дитина повинна відгадати слово, повторити його й показати потрібну картинку.

2.5.3. Тестові завдання для виявлення стану сформованості фонематичного синтезу у дітей 6-ти років

«Склади звуки»

Мета: виявити стан фонематичного синтезу, слухової уваги, пам'яті.

Хід гри: Дорослий вимовляє ряд звуків, а діти промовляють створені з них склади або слова, наприклад:

[М], [О], [Л], [О], [К], [О] – МОЛОКО;

[К], [О], [Р], [О], [В], [А] – КОРОВА;

[С], [О], [Б], [А], [К], [А] – СОБАКА;

[К], [О], [Л], [Е], [С], [О] – КОЛЕСО

[П], [А], [П], [У], [Г], [А] – ПАПУГА
[Г], [О], [Л], [О], [В], [А] – ГОЛОВА.

Гра «Відгадай ім'я»

Мета: визначити стан фонематичного синтезу, вміння скласти слово із складів, слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: Кольорові картинки дівчаток та хлопчиків або ляльки.

Хід гри: Логопед знайомить дитину з ляльками й пропонує відгадати їх ім'я та називає тільки перший склад, дитина повинна продовжити: **На-та, Ні-на, Ма-ша, Па-ша, І-ра, Ва-ся, Во-ва, Да-ша, То-ня, То-ма, Ві-тя.**

Розділ III. Методика формування фонематичних процесів у дітей із порушеннями мовлення

В основу роботи по преодолению нарушенных фонематических процессов положены следующие принципы:

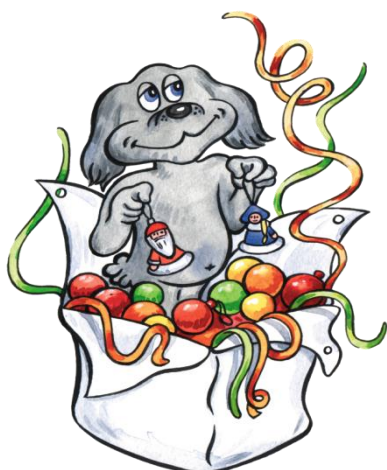
- раннее воздействие на речевую деятельность с целью предупреждения вторичных отклонений;
- опора на закономерности онтогенеза;
- развитие всех сторон речи в единстве фонетико-фонематической и лексико-грамматической;
- дифференцированный подход к детям, имеющим различную структуру речевого нарушения;
- связь речевой деятельности с другими сторонами психического развития.

Логопедическая работа по преодолению фонематических нарушений осуществляется с учетом следующих положений:

1. Современные представления о многоуровневой структуре процесса восприятия речи (Н.И. Жинкин, И.А. Зимняя, В.И. Галунов, Л.А. Чистович, Е.Н. Винарская и др.)
2. Положение о соотношении элементарных и высших психических функций в процессе развития ребенка.
3. Научные данные об этапах развития фонематических процессов в онтогенезе.

3.1. Методика формування фонематичного слуху

3.1.1. Методика формування фонематичного слуху у дітей 3-х років

Гра «Песик охороняє іграшки»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшка песик, різні інші іграшки.

Хід гри: Логопед розповідає, що до нас прийшов песик й буде охороняти іграшки, які знаходяться в кімнаті. Песик називає іграшки, які буде охороняти, але помиляється: машина – велосипед, олівець – палиця, кубик – кулька, ведмедик – собака. Дитина повинна почути помилку та виправити її.

Гра «Іграшка заплутала»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Лялька, ведмедик, зайчик, песик.

Хід гри: Логопед показує дитині іграшки й розповідає, що вони пішли до лісу й заплутали. Лялька кричить: -АУ!, ведмедик кричить: - АУ! й т.п. Далі логопед пропонує повторити, як розмовляли іграшки.

Гра «Знайди картинку»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Кольорові картинки ведмедика: ведмедик плаче, у ведмедика болить зуб, ведмедик несе мед.

Хід гри: Логопед показує дитині картинки й пояснює як ведмедик плаче: Ах!; у ведмедика болить зуб: Ох!; ведмедик несе мед й втопився: Ух! Далі логопед показує картинки й пропонує повторити, як ведмедик розмовляє.

Гра «Поклади іграшку на потрібну картинку»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшки і картинки, що однаково звучать (вудочка – вудочка, мишка – миска й т.п.)

Хід гри: Логопед розповідає казку й пропонує вибрати потрібну іграшку, та покласти її на відповідну картинку: Жила собі кішечка Мурочка. Одного разу пішла вона на річку й узяла з собою вудочку, щоб ловити рибу. Дивиться, а у воді плаває вудочка, така гарненька. Але раптом прибігла сіренька мишка, Мурочка її вмить впіймала, але не стала їсти, а поклала у миску – нехай там трішки побуде й пішла ловити рибу, а мишка тим часом вистригнула з миски й побігла у свою норку.

3.1.2. Методика формування фонематичного слуху у дітей 4-х років

Гра «Розкажи казочку»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Іграшки і картинки, що однаково звучать (вудочка – вудочка, мишка – миска й т.п.)

Хід гри: Логопед розповідає казку й пропонує вибрати потрібну іграшку, або картинку: Жила собі кішечка Мурочка. Одного разу пішла вона на річку й узяла з

собою вудочку, щоб ловити рибу. Дивиться, а у воді плаває вуточка, така гарненька. Але раптом прибігла сіренька мишка, Мурочка її вмить впіймала, але не стала їсти, а поклала у миску – нехай там трішки побуде й пішла ловити рибу, а мишка тим часом вистрибнула з миски й побігла у свою норку.

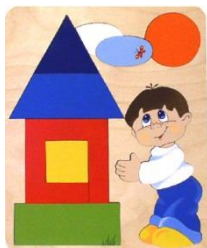
Після розповіді логопеда дитина, дивлячись на картинки або іграшки повинна розповісти цю казочку самостійно.

Гра «Слухай уважно»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Картинки згідно лексичних тем.

Хід гри: Логопед пропонує роздивитися картинки та вибрати ту, яку він назве: мосакат – самокат, лекосо – колесо, леписос – пилосос, **мосавар – самовар, кониска – косинка, скатан – стакан.** Дитина повинна показати картинку та виправити слово.

Гра «Поклади іграшку на потрібну картинку»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Картинки, що однаково звучать (насос – сосна, арфа – фара, **комиш – мишка, банка – кабан** й т.п.)

Хід гри: Логопед називає парні слова, дитина повинна повторити й знайти відповідні картинки.

3.1.3. Методика формування фонематичного слуху у дітей 5-ти років

Гра «Знайди звук»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння виділяти звук в слові.

Обладнання: Картинки, в назвах яких парні дзвінки та глухі приголосні (дорога, дитина, танк, телефон, сова, сумка, замок, заєць, квітка, гудзик, банан, печиво, чайник, щітка, риба, лампа й т.п.)

Хід гри: Логопед пропонує підняти картинку, в назві якої є звук [С], або [Р, З, П, Т, Б, Ч, Л, Д, К, Щ] й т.п.

Гра «Послухай і повтори правильне слово»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння виділяти звук в слові.

Хід гри: Логопед промовляє слова, а дитина повинна послухати і повторити тільки правильне слово.

Вагон – вакон – фагон – факом – вагом – вагон.

Папір – бапір – бамір – памір – пабір – папір.

Помідор – подибор – помибор –

подимор – помідор – мопідор.

Сумка – муска – кумка – куска – сукма – сумка.

Гра «Знайди картинки»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння розпізнавати слова на слух, вміння виділяти звук в слові.

Обладнання: Картинки.

Хід гри: Логопед викладає картинки, близькі за звучанням: мак – рак – бак, сік – сук – жук, ком – лом – сом, коза – коса, тин – млин, каток – листок – моток й починає називати по 3-4 слова, а дитина повинна повторити ці слова та відібрати потрібні картинки.

Гра «Маленький поет»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння розпізнавати слова на слух, вміння виділяти звук в слові.

Обладнання: Кольорові картинки на столі та в руках у логопеда.

Хід гри: Логопед викладає й називає картинки та пропонує дитині підібрати до них потрібні картинки, близькі за звучанням:

МАК – рак – бак – лак,

СІК – сук – жук – тук,

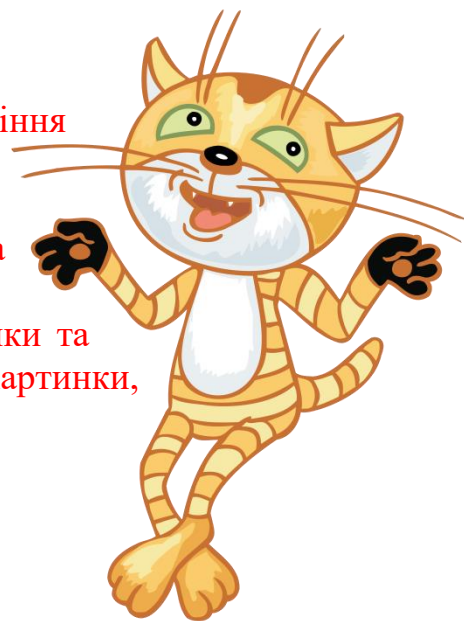
КОМ – лом – сом,

КОЗА – коса,

ТИН – млин,

КАТОК – листок – моток – молоток.

Дитина повинна повторити ці слова та відібрати потрібні картинки.

3.1.4.Методика формування фонематичного слуху у дітей 6-ти років

Гра «Назви зайве слово»

Мета: формування фонематичного слуху.

Хід гри: Дорослий і дитина разом загадують якесь слово, наприклад, «гора». Дорослий повторюватиме це слово кілька разів, а потім замість нього скаже якесь інше слово, схоже на нього. Дитина повинна назвати це інше слово.

Далі гра починається. Дорослий говорить, промовляючи по 1 слову за секунду:

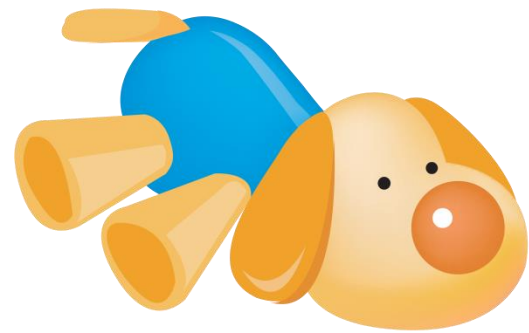
Гора, гора, гора, гора, гора, нора, гора, гора, гора, гора, пора.

Тома, Тома, Тома, Тома, Тома, Тома, Тома, Тома, Тома.

Доня, доня, доня, доня, Тоня, доня, доня, доня, доня.

Дачка, дачка, дачка, дачка, дачка, тачка, дачка, дачка.

Дим, дим, дим, дим, дим, дим, тин, дим, дим, дим, дим.

Гра «Знайди звук і підніми картку»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння розпізнавати на слух пари приголосних **Ч – С, Ч – Ц, Ч – Щ, С – З, С – Ц, С – Ш**, розрізнення слів, далеких за звуковим складом, вміння виділяти звук в слові.

Обладнання: Картонні картки.

Хід гри: Логопед пропонує дитині назвати перший звук в цих словах та підняти картинку, коли почує в слові звук [Ч] – (шуба, чайник, санчата, цибуля, мішок, чашка, пісок, сумка, м'яч, цемент).

Гра «Послухай уважно й підніми потрібну фігуру»

Мета: формування фонематичного слуху, вміння розпізнавати на слух пари приголосних [С] – [Ш], [З] – [Ж], розрізнення слів, далеких за звуковим складом, вміння виділяти звук в слові.

Обладнання: Картонні картки.

Хід гри: Логопед пропонує дитині підняти трикутник, коли в слові з'явиться звук [С], або [З], та підняти квадрат, коли в слові з'явиться звук [Ш], або [Ж] (шапка, сумка, лист, шишка, собака, намисто, мишка; замок, жаба, заєць, жирафа, журнал, зебра).

Гра «Подивись уважно й назви потрібний склад»

Мета: формування фонематичного слуху.

Обладнання: Картонні картки з зображеними геометричними фігурами (коло, трикутник, квадрат, ромб).

Хід гри: Логопед пропонує дитині подивитися на картку з зображеними геометричними фігурами (коло, трикутник, квадрат, ромб) й назвати кожен фігуру відповідними складами: ТА, ТО, ТУ, ТИ;

ПА, ПО, ПУ, ПИ;

БА, БО, БУ, БИ;

ДА, ДО, ДУ, ДИ й т.п.

3.2. Методика формування фонематичного сприймання

3.2.1. Методика формування фонематичного сприймання у дітей 3-х років

Гра «Сонечко й дощик»

Мета: формування слухової уваги, адекватної реакції на вироблені шуми й звуки.

Обладнання: аудіозапис із

шумом дощу, веселою музикою, картинки із зображенням сонця й дощу, магнітофон, обручі-будиночки 3-4 шт.

Ігрове завдання: логопед пропонує дітям співвідносити свої дії з виробленим звучанням.

Хід гри: Діти перебувають в «будиночках» (обручі лежать на підлозі). Логопед говорить: «гарна погода» і піднімає одну руку нагору. У руці перебуває картинка із зображенням сонечка. Звучить весела музика. Діти вибігають зі своїх «будиночків», ляскають у долоні, стрибають. Логопед каже:

Дивиться сонечко
у наше віконечко.
У долоні ми плескаємо –
щіро сонечко вітаємо.

Включаються звуки шуму дощу. Логопед піднімає нагору картинку із зображенням дощу й виголошує фразу: «Дощ іде – скоріше додому». Діти ховаються у свої будиночки.

Логопед каже:

Дощик, дощик,
Кап-кап-кап!
Мокрі доріжки.
Нам не можна
йти гуляти –
промочимо ніжки.

Примітка: замість обручів можна використовувати парасольки, які логопед відкриває при звуках шуму дощу. Діти ховаються під парасолькою, яку тримає логопед.

Гра «Пташки й дощик»

Мета: формування слухового уваги, адекватної реакції на вироблені шуми й звуки.

Обладнання: аудіозапис зі співом птахів і шумом дощу, магнітофон, обручі-будиночки для птахів.

Ігрове завдання: навчити дітей співвідносити дії зі звучанням та формувати адекватну реакцію на вироблені шуми й звуки.

Хід гри: Логопед говорить про те, що діти зараз будуть зображувати пташок. Коли діти будуть чути спів птахів, то пташки-діти будуть скакати по доріжках, літати, радіти. А коли діти почують звуки шуму дощу, то пташки повинні будуть сховатися в будиночки й сидіти тихо.

Гра «Хто це?»

Мета: формувати вміння диференціювати на слух тембр голосу свійських тварин або птахів, вироблення швидкості реакції, визначення джерела звуку.

Обладнання: іграшки, що зображують свійських тварин або птахів, аудіозапис із голосами цих тварин або птахів.

Ігрове завдання: взяти іграшку відповідно до тембру голосу тварин або птахів.

Хід гри: Гра проводиться аналогічно грі «Хто перший?», але з голосами тварин або птахів. На стільчиках стоять іграшки. Педагог включає аудіозапис з тим або іншим голосом тварину або птаха, а діти здійснюють вибір іграшки. Переможець той, хто перший виконає завдання.

Примітка: гра може проводитися з картинками тварин або птахів. У грі можуть брати участь 2-3 і більш дітей. Вибір здійснюється спочатку з 2-х, потім з 3-4-5.

Гра «Подивися і скажи, хто так гукає і коли»

Мета: формувати вміння наслідувати мовні звуки (приголосні).

Обладнання: предметні малюнки.

Хід гри: логопед показує дітям малюнки і розповідає, що на них зображено і який звук треба імітувати, дивлячись на предмет на малюнку.

Логопед: «Вітер ворухить комиші. Комиші шумлять: «Ш-ш-ш!»

Діти: «Ш-ш-ш!»

Логопед: «пролітає повз вікна жук та співає: «Ж-ж-ж!».

Діти: «Ж-ж-ж!»

Логопед: «Лоша біжить по дорозі, його ратиці цокають: «Ц-ц- ц!»

Діти: «Ц-ц-ц!»

Логопед: «Бабуся спить: «Ц-ц- ц!»

Діти: «Ц-ц-ц!»

Логопед: Вода в чайнику закипіла: «Ч-ч-ч!»

Діти: «Ч-ч-ч!»

Логопед: «Комар дзійчить над вухом: «З-з-з!»

Діти: «З-з-з!»

Логопед: «Дівчинка підмітає щіткою підлогу. Щітка співає при цьому: «Щ-щ-щ!»

Діти: «Щ-щ-щ!»

Логопед: «Дзюрчить струмок: «С-с-с!»

Діти: С-с-с!»

Логопед: «Пароплав гуде біля причалу: «Л-л-л».

Діти: «Л-л-л».

Логопед: Собака гарчить: «Р-р-р».

Діти: «Р-р-р».

Логопед: Тигр гарчить: «Р-р-р».

Діти: «Р-р-р».

3.2.2. Методика формування фонематичного сприймання у дітей 4-х років

Гра «Вгадай, що робити?»

Мета: формувати розвиток координації рухів, уміння перемикаєти слухову увагу, співвідносити дії зі звучанням музичного інструмента.

Обладнання: дитячі музичні інструменти: барабан, металофон, гармонь.

Ігрове завдання: співвіднести рухи зі звучанням дитячих музичних інструментів: під звуки барабана – крокувати, під звуки гармоні – танцювати, під звуки металофона – ляскати в долоні.

Хід гри: Діти стоять у колі. Педагог стоїть близько стола, на якому лежать музичні інструменти.

Педагог пояснює під звучання яких інструментів діти марширують, танцюють, ляскають, показує рухи.

Потім діти виконують завдання.

Примітка: кількість музичних інструментів можна збільшувати, отже, різноманітяться й рухи. Завдання можна ускладнити: педагог за ширмою відіграє на тому або іншому інструменті, а діти, орієнтуючись на слух, виконують відповідні рухи.

Діти виконують рухи:

- по наслідуванню,
 - за зразком,
 - по мовленнєвій інструкції,
 - самостійно,
 - використовуючи для танцю знайомі танцювальні рухи, творчість.
- Марширувати діти можуть на місці або рухатися по колу.

Гра «Вгадай, що шарудить?»

(1 варіант)

Мета: навчати дітей у розрізненні звуків, які може видавати папір, фольга.

Обладнання: фольга, серветковий папір по кількості дітей, ширма, лялька, предмет – подарунок.

Ігрове завдання: підібрати до звучання фольгу або серветковий папір.

Хід гри: Педагог кладе перед кожною дитиною фольгу й серветковий папір, пропонує згадати, які звуки видає той чи інший предмет при шурхоті. Потім педагог

говорить, що лялька зібралася йти в гості, на день народження. Дітям пропонується відгадати, у який папір лялька загорнула свій подарунок. Педагог за ширмою шарудить фольгою або серветковим папером, а діти показують відповідний до шурхоту зразок.

Примітка: гра проводиться спочатку із предметами, які по звучанню сильно відрізняються друг від друга. Потім педагог використовує такі види паперу, які ледь відрізняються друг від друга: калька - писальна - обгорткова. Кількість видів використовуваного паперу збільшується. Діти здійснюють свій вибір уже не з 2-х, а з 3-4.

(2 варіант)

Мета: вчити дітей у розрізненні звуків, які може видавати папір.

Обладнання: писальний, серветковий папір по кількості дітей, ширма, лялька.

Ігрове завдання: показати зразок паперу, відповідний до звучання.

Хід гри: Педагог кладе перед кожною дитиною зразки писального й серветкового паперу, пропонує згадати

звуки, які видають писальний і серветковий папір, коли їх рвуть. Потім педагог говорить, що ляльці подарували подарунок, який був загорнений у папір. Коли лялька почала розвертати подарунок, то папір розірвався. Педагог пропонує визначити дітям, у який папір був загорнений подарунок ляльки. Педагог за ширмою рве писальну або серветковий папір, а діти виконують завдання.

Примітка: спочатку в грі використовується матеріал, який різко відрізняється по звучанню друг від друга, потім використовується матеріал, звучання якого близький один одному. Діти можуть здійснювати свій вибір з 2-3 видів паперу, фольги.

(3 варіант)

Мета: закріплювати розрізнення звуків, які можуть видавати папір, фольга, уміти визначати по звуку дія з папером, фольгою.

Обладнання: ширма, фольга, папір різної якості: писальна, калька, серветкова, роботи дітей по ізодіяльності (аплікація, виконана різними засобами: обривом і вирізаним папером), ручній праці (оригамі), жетони.

Ігрове завдання: визначити фольгу або вид паперу, а також дія з ними.

Хід гри: Педагог говорить про те, що діти в іншій групі працювали на занятті з папером, фольгою. У результаті в них вийшли от такі предмети (педагог показує кращі роботи дітей). Потім дітям пропонується визначити вид паперу й дії з нею, які робили діти іншої групи на занятті. Педагог за ширмою робить дії з різними видами паперу: ріже, рве, шарудить й т.п., а діти визначають від паперу дії педагога. При кожній правильній відповіді дитина одержує жетон. Виграє той, хто набрав більшу кількість жетонів.

Гра «Вгадай, що шумить?»

Мета: вчити дітей у розрізненні звуків неживої природи, уточнити уявлення дітей про сезонний одяг.

Обладнання: картинки із зображенням дощу й вітру, аудіозапис із шумом дощу й вітру, лялька.

Ігрове завдання: підібрати до звучання відповідні картинки.

Хід гри: Педагог нагадує дітям, що на вулиці може йти дощ або дути вітер. Пред'являє звуки дощу й вітру. Потім педагог повідомляє, що лялька зібралася йти в гості, але не знає, як їй треба одягтися відповідно до погоди. Дітям пред'являється один зі звуків, наприклад, шум дощу. Діти визначають погоду й показують відповідну картинку, а потім підказують ляльці, що в цьому випадку треба одягти й взяти із собою (дощовик, плащ, парасолька й т.п.).

Гра «Почуєш — лясни»

Мета: формувати слухову увагу, фонематичне сприймання.

Хід гри: Дорослий виголошує ряд звуків (складів, слів), дитина із заплющеними очима, почувши певний звук, ляскає в долоні.

О — А, О, У, И й т.п.

У — МА, ТИ, ДУ, ПО й т.п.

Р — ОЛІВЕЦЬ, ФАРБИ, ПЕНЗЛИК, АРКУШ й т.п.

Гра «Луна»

Мета: формувати вміння наслідувати голосні у складах (відкритих, закритих, утворених з приголосними, які добре вимовляються дітьми).

Хід гри: *I варіант* — логопед читає дітям чистомовку, діти повторюють її початок (наприклад: па-па-па).

II варіант — логопед читає дітям другу частину чистомовки, виділяючи останній склад в останньому слові чистомовки. Діти, немов «луна», повинні повторити цей склад.

Наприклад:

Мовленнєвий матеріал:

Розсипана крупа па-па-па.

Пе-пе-пе кошеня сліпе.

По-по-по річка Лімпопо.

Ап-ап-ап травичку щипає цап.

Іп-іп-іп зеленіє кріп.

Оп-оп-оп у річці короп.
 Уп-уп-уп поживний суп.
 Пу-пу-пу по широкому степу.
 Пи-пи-пи золоті снопи.
 Ав-ав-ав не лови гав.
 Ва-ва-ва книжка нова.
 Ву-ву-ву вип'ємо каву.
 Ув-ув-ув новину почув.
 Ів-ів-ів льон зацвів.
 Ов-ов-ов накололи дров.
 Ів-ив-ив я квіти полив.
 Во-во-во намальовано криво.
 Ви-ви-ви чорні брови.
 На-на-на смішна новина.
 Но-но-но дрібне зерно.
 Не-не-не впіймай не
 мене.
 Ну-ну-ну з дороги зверну.
 Ни-ни-ни хороші лини.
 Ан-ан-ан молодець Степан.
 Інь-інь-інь від дерева тінь.
 Инь-инь-инь до мене прилинь.
 Ень-ень-ень теплий літній день.
 Ма-ма-ма холодна зима.
 Му-му-му молока кому?
 Мо-мо-мо до школи йдемо.
 Ми-ми-ми нові килими.
 Мі-мі-мі веселій кумі.
 Ме-ме-ме хто книжку візьме?
 Ам-ам-ам нікому не дам.
 Ом-ом-ом вмиваємось з милом.
 Ем-ем-ем туди не поїдем.
 Ум-ум-ум у класі шум.
 Им-им-им від багатія дим.
 Ім-ім-ім збудуємо дім.

Гра «Луна»

Мета: автоматизація та диференціація приголосних звуків; формування вміння диференціювати силу вимовляння приголосних звуків.

Хід гри: діти стають у два рядки, один проти одного на деякій відстані. Діти з лівого боку голосно промовляють приголосний (-Ш-; -С-; -Ж-; -З-; -Р-; -Л-; -Ц-; -Ч-; -Щ-), діти з правого боку дуже тихо – «луною» повторюють почутий звук. Потім діти міняються місцями.

3.2.3. Методика формування фонематичного сприймання у дітей 5-ти

років

Гра «Вгадай, на чому грає Петрушка?»

Мета: формувати вміння дітей розрізняти тембр звучання барабана й сопілки.

Обладнання: дитячі музичні інструменти: барабан, сопілка, ширма, картинки із зображенням барабана й сопілки, лялька Петрушка.

Ігрове завдання: підібрати до звучання відповідні картинки.

Хід гри: Педагог вносить іграшку Петрушка й говорить про те, що він прагне пограти із малюками в гру. Петрушка приніс із собою музичні інструменти: барабан і сопілку. Педагог витягає звуки. Потім музичні інструменти закриваються ширмою й Петрушка «відіграє» на одному з них. Діти піднімають відповідну картинку.

Примітка: Замість ляльки Петрушки можна використовувати ляльку, зайчика, ведмедика й т.п. Кількість інструментів поступово збільшується. Замість показу картинки діти можуть давати усну відповідь, опираючись тільки на слух.

Гра «Хто перший?»

Мета: формувати вміння диференціювати на слух звучання різних музичних інструментів, вироблення швидкості реакції, визначення джерела звуку.

Обладнання: будь-які дитячі музичні інструменти, з якими діти добре знайомі в 3-х

екземплярах: два комплекти для дітей і один для педагога, ширма.

Ігрове завдання: взяти іграшку у відповідності із звучанням.

Хід гри: Стоять два стільці. На кожному з них лежать однакові музичні інструменти. Педагог викликає 2-х дітей і пояснює, що він буде грати за ширмою на одному з тих інструментів, які лежать на стільцях, а діти повинні будуть взяти його зі стільця. Виграє той, хто перший визначить інструмент і візьме іграшку відповідно до джерела звуку зі свого стільця.

Примітка: діти здійснюють свій вибір, починаючи з 2-х інструментів, а потім кількість інструментів збільшується.

Гра «Коли це буває?»

Мета: формування диференціації на слух звуків природи, уточнення характерних звукових ознак пір року.

Обладнання: коло, яке є «цілим роком». Диск розділений на 4 сектори: кожний сектор відповідає певній порі року - весні, літу, осені, зимі. У центрі кола прикріплена стрілка, аудіозапис зі звуками, які характерні для кожної пори року: скрип снігу – зимі, дзенькіт капелі – весні, дзюркіт струмка й спів птахів – літу, шум дощу й вітру – осені.

Ігрове завдання: стрілку поставити в той сектор, якому відповідають звуки неживої й живої природи.

Хід гри: Логопед пояснює дітям, що кожній порі року характерні певні звуки природи. Дітям демонструються звуки.

Логопед пропонує дітям по звуках визначити пори року, виконавши завдання.

Примітка: гру можна проводити з 2-3 звуками, у міру того, як діти знайомляться з різними порами року. На диску можуть бути зображені наступні ситуації: зима – діти катають грудочки снігу, грають у сніжки, катаються на санчатах, весна – танення бурульок з даху будинку, літо – ліс, струмок, осінь – дощ, вітер, листопад. Згодом кожному пору року можна зобразити тільки відповідним кольором: зима – білий, весна – блакитний, літо – зелений, осінь – жовтий.

Гра «Хто уважний?»

Мета: вчити виділяти спільні голосні звуки в слові з опорою на слухове сприймання дитини.

Обладнання: Зображення букв, що позначають голосні звуки.

Хід гри: *1 варіант.*

Логопед пропонує дітям уважно послухати ряд слів і з'ясувати, який звук в них спільний та підняти потрібну букву, що відповідає даному звуку.

Примітка: називаючи слова, логопед протяжно вимовляє голосний, який треба виділити.

Мовленнєвий матеріал:

1) Голосний стоїть на початку слова:

«А» — армія, автобус, Андрій, аптека, абетка;

«О» — олівець, окуляри, одяг, Оксана;

«У» — Україна, універмаг, усмішка, учень;
«Е» — електричка, енциклопедія, електричний, етажерка;
«І» — Іван, ім'я, іграшка, інженер, Ірина, історія;

2) Голосний стоїть в кінці слова:

«А» — книга, шафа, школа, поличка, підлога;
«У» — книгу, шафу, школу, поличку, підлогу;

«О» — вікно, дерево, небо, молоко;
«И» — жити, лити, квіти, зустрічати, читати;
«Е» — кафе, шепоче, пише, каже, зелене;
«І» — смачні, звірі, красиві, великі, веселі.

3) Голосний стоїть в середині слова:

«О» — борт, вода, собака, довгий, голова;
«У» — булка, Буковина, Буратіно, хутро;
«А» — шапка, крапка, чашка, папери, тарілка;
«І» — вірш, хліб, сіль, річка, діло;
«Е» — мед, великий, веселий, зелений, ведмідь;
«И» — синій, син, чистий, стрибати, пити.

II варіант.

Логопед читає вірші, діти повинні виділити звук, який частіше всього вони чують та підняти малюнок із зображенням потрібної букви.

Мовленнєвий матеріал:

«А» — Альбатрос питав акулу:
— А про азбуку ти чула?

«О» — Осел на вулиці гаса
Осла ужалила оса.
Ой, боляче! Отож, малята,
Осу і вам не слід чіпати,

«И» — И – великої немає.
И – слова не починає:
Виплив кит на середину,
Хвилям кит підставив спину.
«І» — Івасик іграшками грався,
А по двору ішов індик,
Івась побачив і злякався,
І від індика в дім утік.

«Е» — Ему мчить – не наздогнати,

Ему, страус – птах, малята.
Ефа в пустелі живе, де піски,
Ефа – отруйна змія, малюки.

Гра «Хто уважний?»

Мета: вчити виділяти приголосні звуки в слові з опорою на слухове сприймання дитини, співвідносити звук 1 букву, яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: зображення букв, що позначають приголосні звуки.

Хід гри: *1 варіант.*

Логопед пропонує дітям уважно послухати ряд слів і з'ясувати, який звук в них спільний та підняти потрібну букву, що відповідає даному звуку.

Примітка: у разі виникнення утруднень логопед може, називаючи слова, протяжно вимовляти приголосний, який треба «почути» дитині.

Мовленнєвий матеріал:

1) Приголосний стоїть на початку слова:

«С» — сад, сани, самовар, салат, салют;

«З» — зуби, зупинка, замок зоопарк, зоря;

«Ц» — цвях, цукор, цегла, цукерка, цибуля;

«Ш» — шапка, шоколад, шофер, шорти, шолом;

«Ж» — жук, жаба, жакет, жасмин, жало;

«Ч» — чабан, чавун, чай, чайка, чарка;

«Л» — ложка лопата, липа, луг;

«Р» — рука, рама, робота, ромашка, радіо.

2) Приголосний стоїть у кінці слова:

«С» — насос, пилосос, клас, квас;

«З» — мороз, віз, хмиз, гарбуз, тепловоз;

«Ц» — палець, перець, борець, олівець;

«Ш» — комиш, аркуш, душ, туш;

«Ж» — вуж, гараж, корж, ніж, морж;

«Ч» — грач, ткач, шукач;

«Щ» — хрущ, лящ, кущ, борщ, дощ;

«Л» — віл, гол, футбол, стіл, сокіл;

«Р» — мир, тигр, мухомор, термометр.

3) Приголосні стоять в середині слова:

- «С» — оса, коса, вуса, гусак, ковбаса;
 «З» — коза, кизил, возик, язик, терези, казан;
 «Ц» — яйце, лице, сцена, киця, криниця;
 «Ш» — Маша, миша, каша, вершник, вишня;
 «Ж» — абажур, пружина, кожух, ріжок;
 «Ч» — м'ячик, качалка, курчата, глечик;
 «Щ» — пращур, площа, свищі, кущі, дощі;
 «Л» — долото, молоток, волосся, столик;
 «Р» — кури, фабрика, Марина, корова, поросля.

II варіант.

Логопед читає вірші, діти повинні виділити звук, який частіше всього вони чують та підняти малюнок із зображенням потрібної букви.

Мовленнєвий матеріал:

«Л»

Ходять лелеки по лузі,
 Ходять лелеки у бузі,
 Завтра у вирій далекий
 Будуть летіти лелеки.

(М. Познанська)

«С»

Спить старий сердитий сом,
 Сниться сому синій сон.
 Сонце пестить поплавок,
 Сом сопе на весь ставок.

(О. Кононенко)

«Р»

Рак рибі рано у річці
 Розповідає радо:
 Лишив рибалці поплавці
 І позрізав принаду!

(Т. Коломієць)

«З»

Зажурився заєць-тато —
 Знов пустують зайченята.
 Злий, зухвалий лис близенько.
 — Зайченята, в дім хутенько!

(О. Кононенко)

«Ч»

Чубата чапля чваньковита
 Через болото йде одна.
 Чомусь з журавликом дружити

Не хоче чапелька чудна!
(Н. Забіла)

«Ш»

Шматок сальця шукає мишка,
У нашій шафі шарудить.
Як шугане на мишку кішка!
А мишка – шусть - у шпарку вмить.
(Н. Забіла)

«Ц»

А цирк який цікавий!
В нім цілий день вистави.
Танцюють в цирку циркачі.
Гірські цапи – бородачі.

«Щ»

Зубаті щука і щупак
Щербатий чистили п'ятак
Щіткою щербатою
У щупака за хатою.
(Т. Коломієць)

Гра «Знайди помилку»

Мета: Формувати вміння розрізнявати слова-пароніми, розвивати слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед читає вірші, в яких припущені змістовні помилки при використанні слів-паронімів. Дитина повинна виправити помилку і назвати слово, яке треба вжити за змістом.

Примітка: для ускладнення завдання (опираючись на індивідуальні можливості) логопед може запитати якими звуками відрізняються пари слів.

Мовленнєвий матеріал:

Охав (їхав) автобус — віз пасажирів, вчених пташок й дресированих звірів;
Рие нам з тобою дріт (кріт) під землею перехід;
Сильний лев, але улітку він не зміг здолати квітку (клітку);
Мені мама до сніданку подає солодку банку (манку);
Мишкам хвалилася мишка стара: Кіт не страшний, в нас глибока гора (нора);
З неба падав білий сніг, він засипав нам пиріг (поріг);
Ми лягли на гарячий лісок (пісок) і п'ємо прохолодний квасок;
Де з'являється банан (баран), там щезає вмить бур'ян;
В кип'яток потрапив бак (рак), став червоний, наче мак;
Я нагострив козу (косу) нову, й заходивсь косить траву;

3.2.4. Методика формування фонематичного сприймання у дітей 6-ти років

Гра «Коли це буває?»

Мета: закріпити вміння диференціювати звучання сигналів-дзвінків, уточнити вистави дітей про характер діяльності людей у різний час доби.

Обладнання: диск, що зображує добу. Диск розділений на 4 сектори: ранок, день, вечір, ніч. У кожному секторі зображуються наступні ситуації: Ранок – ліжко, на якому спить людина, на тумбочці стоїть будильник. День – людина сидить за столом, на столі – телефон, Вечір – людина стоїть перед дверима й дзвонить у дзвінок,

Ніч – людина спить, за вікном небо із зірками й місяцем.

У центрі диска прикріплена стрілка. Аудиозапис із сигналами-дзвінками: для вхідних дверей, будильника, телефону.

Ігрове завдання: поставити стрілку у відповідний до сигналу сектор.

Хід гри: логопед пояснює дітям, що сигнали-дзвінки використовуються в певних ситуаціях. Якщо треба йти на роботу, у школу й не спізнитися, то використовується дзвінок будильника, для того, щоб повідомити щось важливе, а люди перебувають далеко друг від друга, то вдень у робочий час використовується телефон, коли люди ввечері вертаються з роботи додому або йдуть у гості, використовується дзвінок для вхідних дверей. Логопед пред'являє дітям відповідні сигнали-дзвінки в ході своєї розповіді. Потім логопед у різній послідовності включає звуки дзвінків, а діти визначають час доби. Сектору, на яким зображена ніч, відповідають звуки тиші.

Примітка: гру можна проводити й з 2-3 звуками в міру того, як діти знайомляться на заняттях з різним часом доби й діяльністю людей. Замість диска можна використовувати й картинки з відповідним зображенням.

Гра «Пішоходи й автомобілі»

Мета: формування слухової уваги, адекватної реакції на вироблені шуми й звуки, орієнтування в просторі.

Обладнання: аудіозапис із сигналами-гудками автомобілю й спокійної музики (наприклад, «Прогулянка» муз. М. Раухвергера), кашкет міліціонера, ручний світлофор, кермо для водіїв.

Ігрове завдання: співвідносити свої дії з певним звучанням.

Хід гри: Логопед ділить групу на 2 підгрупи. Одна група – пішоходи, інша – водії машин. При звучанні спокійної музики пішоходи гуляють. Під сигнали-гудки пішоходи зупиняються й стоять на місці, а водії машин починають рух. Педагог читає:

Автомобіль по вулиці біжить,
Пихкає, поспішає, у гудок гудить.

Би-би-би, бережися, сторонися.

На першому етапі логопед може виконувати роль міліціонера-регулювальника. Потім цю роль може виконувати дитина. Регулювальник стежить за рухом пішоходів і автомашин. Тих дітей, які «порушили» правила, регулювальник саджає на стільчики. Ролі водіїв і пішоходів міняються.

Примітка: замість сигналів-гудків машини можна використовувати сигнали велосипеда, поїзда. Використання даних сигналів відбувається після того, як діти познайомляться з ними на заняттях.

Гра «Веселий поїзд»

Мета: формувати вміння орієнтуватися в просторі, координувати свої рухи з рухами інших дітей і темпом звучання, закріплення знань і уявлень про поїзд, звуки, властиві даному виду транспорту.

Обладнання: кашкет машиніста, стільчики, що стоять у різних кінцях кімнати, які є «вокзалами», аудіозапис із сигналами-гудками поїзда, стукотом коліс, магнітофон.

Хід гри: На «вокзалах» сидять пасажирів й чекають приходу поїзда. Дитина-Машиніст починає свій рух під звуки руху поїзда, які записані на магнітофон. Дитина рухається відповідно до **уповільнених та швидких звуків стукоту коліс поїзда**. Під'їжджаючи до «вокзалу» машиніст зупиняється й «саджає» пасажирів. Пасажири стають один за одним і кладуть руки на плечі попередній дитині. Поїзд рухається далі. Гра закінчується тоді, коли машиніст посадить усіх пасажирів, що перебувають на різних «вокзалах».

Гра «Угадай, на якому транспорті виїхали?»

Мета: формування у дітей диференціації сигналів-гудків різного виду транспорту.

Обладнання: смужка розділена на 4 квадрати. У кожному квадраті зображена особа одного зі членів родини: мами, тата, дівчинки або хлопчика. Набір картинок, на кожній з яких зображений той або інший вид транспорту, аудіозапис із сигналами-гудками. Ігрове завдання: розкласти картинки із зображенням різного виду транспорту до зображень людей.

Хід гри: Логопед пояснює дітям, що літо – час відпочинку. Багато з людей їдуть улітку на дачу, у ліс. Люди їдуть відпочивати на поїзді, машині, пароплаві, велосипеді й т.п. Логопед пояснює дітям, хто зображений у них на картці й картинках і говорить, що тато виїхав на ... і включає аудіозапис з одним із сигналів-гудків, діти визначають по сигналу вид транспорту й

підкладають картинку з його зображенням до зображення тата й т.п.

Примітка: види транспорту, на яких їдуть люди можна міняти. Гру можна використовувати для розвитку слухової пам'яті в дітей. У цьому випадку картинки із зображенням транспорту підкладаються до людей не відразу після кожного звучання сигналу-гудка, а після того, як будуть прослухані всі сигнали-гудки.

Гра «Червоне — біле»

Мета: вчити виділяти заданий голосний звук в слові з опорою на слухове сприймання дитини.

Обладнання: червона й біла фішки для кожної дитини.

Хід гри: логопед пропонує дітям уважно слухати і піднімати червону фішку, коли вони почують слово із заданим звуком, а білу, коли його там немає. Логопед нагадує, що звук може стояти на початку, в середині та в кінці слова. Таким чином, гра проводиться по всім голосним звукам.

Мовленнєвий матеріал:

1) Звук стоїть на початку слова:

- «А» — армія, поїзд, автобус, метро, абетка;
- «О» — олень, кінь, автобус, одяг, ведмідь, окуляри;
- «У» — річка, учень, стіл, зошит, умиватися;
- «Е» — етажерка, вікно, екран, електричка, автобус;
- «І» — ім'я, небо, Іван, вулиця, іменини, індик.

2) Звук стоїть у кінці слова:

- «А» — вода, молоко, булка, мед, сіль, сосна;
- «О» — далеко, мило, сіль, весело;
- «У» — хлопчику, стовпчику, дупло, булка;
- «Е» — яйце, підлога, везе, сир;
- «І» — кущі, столи, вулиця, дім;

3) Звук стоїть у середині слова:

- «А» — шарф, широкий, стадіон, старший;
- «О» — мова, слухати, волосся, вірші, лимон;
- «У» — шапка, шуба, вулиця, сад, вулик;
- «И» — рушник, груша, слива, вишня, яблуня;
- «Е» — веселий, апельсин, смородина, весело;
- «І» — помідор, веселий, лимон, лагідний.

Гра «Луна»

Мета: формувати вміння звуконаслідування приголосних у складах (відкритих, закритих), утворених з голосними, які добре вимовляються дітьми.

Хід гри: *I варіант* — логопед читає чистомовку, діти повторюють її початок (Наприклад: «Ла-ла-ла — бігла край села»). Діти повторюють: «Ла-ла-ла»).

II варіант — логопед читає дітям другу частину чистомовки,

виділяючи останній склад в останньому слові чистомовки. Діти, немов «луна», повинні повторити цей склад. (Наприклад: Логопед читає: «Бігла край села». Діти повторюють: «ла-ла-ла».

Мовленнєвий матеріал:

«Л» — «Л'»

ла-ла-ла — бігла край села,
ло-ло-ло — намалюй-но коло,
лі-лі-лі — коники малі,
ле-ле-ле — стерня ноги коле,
іл-іл-іл — великий віл,
ли-ли-ли — підлогу мели,
ел-ел-ел — старий козел,
ил-ил-ил — на машині пил,
ля-ля-ля — лагідне теля,
іль-іль-іль — кухонна сіль,
оль-оль-оль — літає моль.

«З» — «З'»

за-за-за — дідова коза,
зі-зі-зі — сережки на березі,
зу-зу-зу — не ламай лозу,
зе-зе-зе — кінь не доведе,
із-із-із — скриплячий віз,
азь-азь-азь — молодий князь,
зи-зи-зи — чумацькі вози,
зю-зю-зю — намазали маззю.

«С» — «С'»

сі-сі-сі — ідуть сюди всі,
со-со-со — розсипали просо,
сю-сю-сю — покличте Васю,
ес-ес-ес — запорізька ГЕС,
ас-ас-ас — налий сюди квас,
ус-ус-ус — довгий вус,
су-су-су — заплести косу,
са-са-са — вранішня роса,
си-си-си — зошит неси,
се-се-се — прочитай все,
ось-ось-ось — живе в лісі лось,
есь-есь-есь — молодець Олесь,
ос-ос-ос — повний колос.

«Ч»

ча-ча-ча — вкусити калача,
ач-ач-ач — летить пугач,

че-че-че — вуглинка пече,
чо-чо-чо — смачне лечо,
чі-чі-чі — котик на печі,
чу-чу-чу — нікуди не втечу,
чи-чи-чи — лопату беручи.

«Ж»

жа-жа-жа — висока вежа,
же-же-же — цуцик м'ячик стереже,
жу-жу-жу — книжку бережу,
жи-жи-жи — неправди не кажи,
аж-аж-аж — новенький гараж,
еж-еж-еж — я їду теж,
ож-ож-ож — поважний сторож,
уж-уж-уж — багато калюж,
иж-иж-иж — немає лиж,
їж-їж-їж — гострий ніж,
жі-жі-жі — маленькі вужі.

«Ш»

ша-ша-ша — сіренька миша,
шу-шу-шу — не порушуй тишу,
ше-ше-ше — говоріть тихіше,
аш-аш-аш — лісовий шалаш,
ші-ші-ші — шумлять комиші,
іш-іш-іш — козацький кіш,
ош-ош-ош — старий макінтош,
уш-уш-уш — веселий інгуш.

«Р»

ра-ра-ра — висока гора,
ро-ро-ро — гостре перо,
рі-рі-рі — сонце угорі,
ру-ру-ру — не псуй кору,
ри-ри-ри — книжку бери,
ір-ір-ір — великий двір,
ир-ир-ир — голандський сир,
ря-ря-ря — ясна зоря,
ар-ар-ар — вправний кухар,
ер-ер-ер — молодий шофер.

«Ц»

це-це-це — тепле сонце,
ця-ця-ця — широка вулиця,
цю-цю-цю — золотому кільцю,

цу-цу-цу — дорога до палацу,
ац-ац-ац — великий палац,
ець-ець-ець — новий олівець.

«Щ»

ща-ща-ща — прадавня пуща,
щучу-щучу — ложка до борщу,
ущ-ущ-ущ — травневий хрущ,
щі-щі-щі — нові плащі,
ощ-ощ-ощ — рясний дощ,
ащ-ащ-ащ — великий лящ.

Гра «Знайди помилку»

Мета: Формувати вміння розрізнявати слова-пароніми, розвивати слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед читає вірші, в яких припущені змістовні помилки при використанні слів-паронімів. Дитина повинна виправити помилку і назвати слово, яке треба вжити за змістом.

Примітка: для ускладнення завдання (опираючись на індивідуальні можливості) логопед може запитати якими звуками відрізняються пари слів.

Мовленнєвий матеріал:

Річку (ручку) Гриць в дітей не просить, він її в портфелі носить;
В зоопарку, наче пан, походжає птах сазан (фазан);
Я вдягнув новий салат (халат), а він виявивсь до п'ят;
Ходить капля (чапля) біля річки, витягає жаб з водички;
Бригадир послав по глину екскаватор і малину (машину);
Восени і взимку, навесні і влітку дуже поважають черевики сітку (щітку);
Вночі цвітуть у небі квіти: Салат! Салат! (салют) - гукають діти;
Кіно (кінь) по вулиці іде, його товариш мій веде.

3.3. Методика формування фонематичних уявлень

3.3.1. Методика формування фонематичних уявлень у дітей 3-х років

Гра «До нас прийшли ляльки»

Мета: формувати фонематичні уявлення, вміння виділяти перший голосний звук.

Обладнання: Три ляльки.

Хід гри: логопед знайомить дітей з ляльками.

- Це Алла. Вона співає: а-а-а.
- Це Оля. Вона співає: о-о-о.
- Це Уля. Вона співає: у-у-у.
- Це Інна. Вона співає: і-і-і.

Потім логопед починає співати, а дитина відгадує, яка лялька співала.

Гра «Накорми птахів»

Мета: формувати фонематичні уявлення, вміння виділяти склад.

Обладнання: Картинки або іграшки-голуби.

Хід гри: логопед показує дітям голубів й пропонує покликати їх та нагодувати: Гулі-гулі-гулі!

Діти виконують потрібну інструкцію.

Гра «Погуляй з малюком»

Мета: формувати фонематичні уявлення, вміння виділяти склад.

Обладнання: Картинки або іграшки-ляльки.

Хід гри: логопед показує дітям малюків й пропонує взяти їх за руки й вийти з ними на прогулянку: Топі-топі-топі-ток! Підкуй лялі чобіток!

Діти виконують потрібну інструкцію.

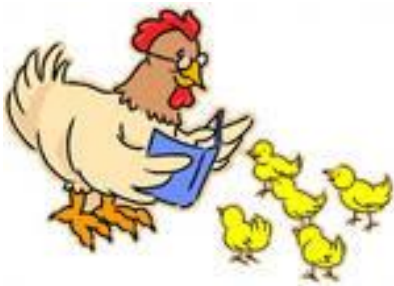
Гра «Пограй з курчатами»

Мета: формувати фонематичні уявлення, вміння виділяти склад.

Обладнання: Картинки або іграшки-курчата.

Хід гри: логопед показує дітям курчат й пропонує погратися з ними: Ціпа-ціпа- ціпа - ціп!

Діти виконують потрібну інструкцію.

3.3.2. Методика формування фонематичних уявлень у дітей 4-х років

Гра «Зірке око»

Мета: формувати фонематичне уявлення, фонематичний аналіз, увага.

Хід гри: Дітям пропонується знайти в навколишньому оточенні предмети, у назві яких є заданий звук, визначити його місце в слові.

С – стіл, стілець, листок, песик;

З – зошит, пензлик, замок, дзеркало;

Л – лампа, стіл, стілець, лист й т.п.

Гра «Чудесний художник»

Мета: формувати фонематичне уявлення, фонематичний аналіз, увагу, дрібну моторику.

Хід гри: Намалювати прості картинки на зазначений звук, що знаходиться на початку, в середині, **наприкінці** слова. Під картинками, виходячи з рівня знань дітей, пропонується накреслити схему слова у вигляді риси або схему складів даного слова, у якій кожний склад позначається дугою, і вказати місце досліджуваного звуку.

Гра «Запам'ятай»

Мета: формувати слухову увагу, пам'ять.

Хід гри: Дорослий проговорює ряди слів, а діти запам'ятовують і повторюють. Перше завдання складається із двох слів, далі їх кількість поступова збільшується (три, чотири, п'ять і т.д.), наприклад: сад-сани, сік-шок, сумка-суп-чоботи, шапка-син-шуба. При доборі відповідного мовного матеріалу в ході гри можна проводити роботу з автоматизації й диференціації звуків, розвитку фонематичного сприйняття.

3.3.3. Методика формування фонематичних уявлень у дітей 5-ти років

Гра «Хто більше?»

Мета: формувати фонематичні уявлення, слухову увагу.

Хід гри-змагання: Діти підбирають слова, що починаються на заданий звук. (Повтори неприпустимі.)

Гра «Хто уважний»

Мета: формувати вміння визначати спільний звук у запропонованих назвах малюнків.

Обладнання: предметні малюнки, у назвах яких є голосні звуки А, О, У, И, І, Е.

Хід гри: логопед пропонує дитині подивитись на малюнки. Потім логопед запитує, який звук спільний в назвах предметів, що зображені на малюнках.

Примітка: при цьому логопед нагадує, що спільний звук може бути на початку, наприкінці та в середині слова.

Мовленнєвий матеріал:

Звук стоїть на початку слова:

«А» — автобус, абетка, апельсин, акваріум;

«О» — осел, окуляри, огірок, олень;

«І» — іграшки, індик, Іра, ікра, ізюм;

«Е» — електричка, етажерка, екран;

Звук стоїть в кінці слова:

«О» — мило, ліжко, вікно;

«А» — риба, миска, кішка;

«И» — мурахи, птахи, квіти;
«І» — зайці, двері, хлопці;
«Е» — дзеркальце, сонце, поле.

Звук стоїть в середині слова:

«А» — іграшка, заєць, собака;
«О» — годинник, молоко, дощ;
«Е» — капелюх, дерево,
ведмідь;
«У» — бабуся, гуси, дупло;
«И» — лист, зима, рукавичка;
«І» — ніч, ліс, чобітки.

Гра «Уважний слухач»

Мета: формувати фонематичні уявлення, увагу.

Хід гри: Логопед називає слова, а діти визначають місце

заданого звуку в кожному з цих слів:

Ч — часник, учень, піч;
Б — будинок, драбина, хліб;
П — паляниця, апельсин, стовп;
К — кавун, морква, пісок;
Д — дзеркало, подруга, поїзд;
Ч — чоботи, печиво, піч;
Ц — цеберка, цуценя, місяць й т.п.

Гра «Потрібне слово»

Мета: формувати фонематичне сприйняття, фонематичні уявлення, фонематичний аналіз.

Хід гри: За завданням логопеда діти називають слова з певним звуком на початку, в середині, в кінці слова.

Гра «Хто уважний?»

Мета: формувати вміння визначати спільний звук в запропонованих назвах малюнків, спираючись на слуховимовлювальні навички дитини.

Обладнання: предметні малюнки, набірне полотно.

Хід гри: на набірному полотні логопед виставляє предметні малюнки та пропонує дітям, уважно подивившись, визначити звук спільний для назв предметів, зображених на малюнках та назвати його. При цьому логопед нагадує, що спільний звук може бути в кінці, в середині та на початку слова.

Мовленнєвий матеріал:

1) Звук стоїть на початку слова:

«С» — сад, салат, салют, сом, сир;
«З» — завод, замок, зуб, зерно, змія;

- «Ц» — цуценя, цвях, цап, цибуля;
- «Ш» — шахи, шуба, шапка, шафа, шкіра;
- «Ж» — жаба, жук, жолудь, жонглер;
- «Ч» — чотири, чайник, чашка, часник;
- «Щ» — щавель, щоки, шука, щур, щітка;
- «Л» — лопата, липа, лак, лоша;
- «Р» — радіо, ручка, рак, ромашка, риба.

2) Звук стоїть в кінці слова:

- «С» — ніс, ліс, овес, арахіс, глобус, автобус;
- «З» — віз, паровоз, газ, мороз;
- «Ц» — заєць, палець, продавець, олівець, перець;
- «Ш» — шалаш, комиш; ковш;
- «Ж» — ніж, вуж, сторож, пляж;
- «Ч» — м'яч, піч, ніч, тягач, грач;
- «Щ» — борщ, хрущ, дощ, лящ, кущ;
- «Л» — віл, котел, пил, осел, стіл;
- «Р» — шофер, кухар, сир, двір.

3) Звук стоїть в середині слова:

- «С» — колесо, маска, колиска, песик;
- «З» — телевізор, лоза, магазин, морозиво;
- «Ц» — сонце, кільце, паляниця, віконце;
- «Ш» — волошка, машина, дошка, зошит;
- «Ж» — бджоли, пиріжки, стежка, ліжко; ожина;
- «Ч» — сорочка, качка, рачок, річка, ручка;
- «Щ» — пуща, горщик, площа, ящик, дощик;
- «Л» — слон, поплавок, лелека, малина, школа;
- «Р» — фарба, сорока, гора, перо, корова.

Гра «Хто перший здогадається?»

Мета: вчити виділяти заданий звук в словах з опорою на слуховимовлення дитини, розвивати увагу, пам'ять; активізувати словник дітей.

Хід гри: I варіант. Логопед називає звук і дає коротку характеристику того предмету, що він задумав, а діти називають, задуманий логопедом, предмет.

Мовленнєвий матеріал:

- «С» — місце, де зростають плодові дерева (сад);
- «С» — взимку діти катаються з гори, сидячи на (санчатах);
- «С» — жодна машина не може пересуватись без (колес);
- «З» — дерево з білою корою (береза);
- «З» — смугаста тварина, дуже схожа на коня, мешкає в Африці (зебра);
- «Ц» — малюк собаки (цуценя)

«Ц» — матеріал, з якого будують будинки (цегла);
 «Ш» — місце, де діти набувають міцні знання (школа);
 «Ш» — школярі роблять письмові вправи у (зошиті);
 «Ж» — хліб ріжуть (ножем);
 «Ж» — хто мешкає в болоті, лакомиться комахами та співає так: «ква-ква!» (жаба);
 «Ч» — футбол, волейбол - це ігри з (м'ячем);
 «Ч» — частина доби, яка настає після вечора (ніч);
 «Ч» — посуд, в якому заварюють чай (чайник);
 «Щ» — в річці та озері живе риба, яка полює на інших риб та має гострі зуби (щука);
 «Щ» — ми чистимо одяг та взуття різними (щітками);
 «Л» — мешкає у лісі, руда хитра, полює на зайців (лисиця);
 «Л» — великий звір, що має хобот та бивні, мешкає в Африці (слон);
 «Р» — чим пишуть діти та дорослі (ручкою);
 «Р» — цей прилад є у кожному домі, за допомогою його ми слухаємо різні цікаві передачі, гарну музику, останні новини (радіо).

II варіант. Логопед називає звук, з якого починається слово-відгадка та читає загадку. Діти називають відгадку.

Мовленнєвий матеріал:

«Л»

В небі ластівка летить,
 З вітром листя шелестить.
 Воду п'є лелека.
 Сонце палить, спека.
 Дозріває жито,
 Яка пора?... (літо)
 (І.Січовик).

— Я руда, низького зросту,
 Хитра я і довгохвоста,
 На курей я вельми ласа –
 В них таке смачненьке м'ясо.
 Вовку-брату я сестриця.
 А зовуть мене ... (лисиця).

«С»

Поночі літає,
 Удень засинає,
 Кругла голова,
 Зоветься ... (сова)
 (М.Підгірянкa).

— Що за диво,

Що за диво?
Сіє хмара біле мливо.
З нього не спечеш пиріг,
Бо то хмара сіє ... (сніг)
(Г.Демченко).

dreamstime.com

«Р»

Має клешні й довгі вуса.
Я і сам його боюся,
Бо щипає, мов гусак.
Ну, а звать щипаку ... (рак)
(М.Климчук)

— Дуже довга в нього шия.
І смугаста, як у змія.
Нею він через паркан
Заглядає, наче кран.
(Жирафа)

— Я на сонце дуже схожа —
Золотиста, ніжна, гожа.
Я щоранку розквітаю.
Промінцями всіх вітаю.
Відгадати вам не важко,
Що за квітка я? ... (ромашка)
(І.Січовик)

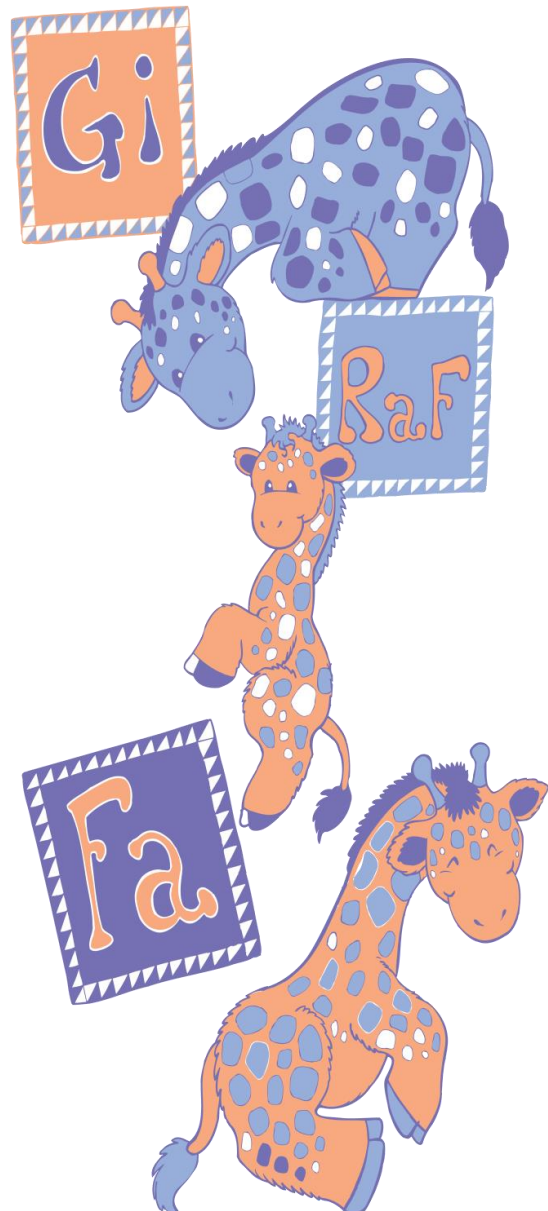
«З»

Стало біло навкруги —
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Води сковую в льоди,
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я ... зима.
(Д.Шунта)

— Пара довгих вушок,
Сіренький кожушок,
Скорий побігайчик,
А зоветься ... зайчик.
(М.Підгірянкa)

«Ч»

Ця тварина усім відома.
Не виходить ніколи з дому.
їсть, гуляє і спить в хатині,
Навіть носить її на спині.
(Черепаха)

«Ж»

Така велика, довгошия
І вища за найбільшу шафу,
Така розумна і красива
У зоопарку є тварина.
(Жирафа)

Страшний та рогатий.
Чорний та крилатий,
По дорозі чук
Хто ж то лізе -... (жук).

«Ц»

Він гама добре знає,
Ночами навіть грає.
Не маючи ні нот, ні струн,
Всіх веселить малий ...
(цвіркун)

Як не віриш - перевір.
На мені дванадцять шкір!
А гризнеш - в сльозах полинеш.
Бо я звуся ... (цибулина)

«Щ»

Упіймав Івасик рибу,
Але витягнути - мука!
Бо сердита і велика
На гачок зловилась ...
(щука)

«Ш»

Маленькі плоди,
Мов сережки, повисли.
Червоні - солодкі,
Зелені - ще кислі. (вишні)

— Гриць дивується, питає,
Що за пташка так співає:
Як горобчик цвірінчить,
Мов сорока стрекотить,
А ще інколи бува,
Що кричить, немов сова!
Хто ж виспіває отак?
Та то ж так співає ... (шпак)

«З»

Кружляє ніжно білий пух,
Міняє зайчик свій коуж,

Вдягає лиска рукавички,
Співають весело синички,
Ведмідь в барлозі вже дримає ...
Яка пора, скажіть?

(зима)

«С»

Я - білий, справа неважка
Мене зробили з молока.
(сир)

А прочитаєш навпаки,
Зі мною зліпиш пиріжки.
(рис)

«Ц»

В спеку песику і киці
Гриць приніс води з криниці.
Ті прибігли: ну й біда -
З миски зникла вся вода!
Хто це воду випив? Хто це?
Здогадались, дітки?

(сонце)

«Ч»

Майстер цей з'явився рано,
На даху помудрував
І без цегли, і без крана
Дім собі побудував.
(чапля)

3.3.4. Методика формування фонематичних уявлень у дітей 6-ти років

Гра «Хто перший здогадається»

Мета: вчити виділяти заданий звук у словах з опорою на слуховимовляння дитини; розвивати увагу, пам'ять; активізувати словник дітей.

Хід гри: логопед називає звук і дає коротку характеристику того предмету, що він замислив, а діти називають задуманий логопедом предмет.

Мовленнєвий матеріал:

«А» — надпис на листі, який вказує куди і кому його надсилають (адреса);

«О» — пора року, коли люди збирають врожай (осінь);

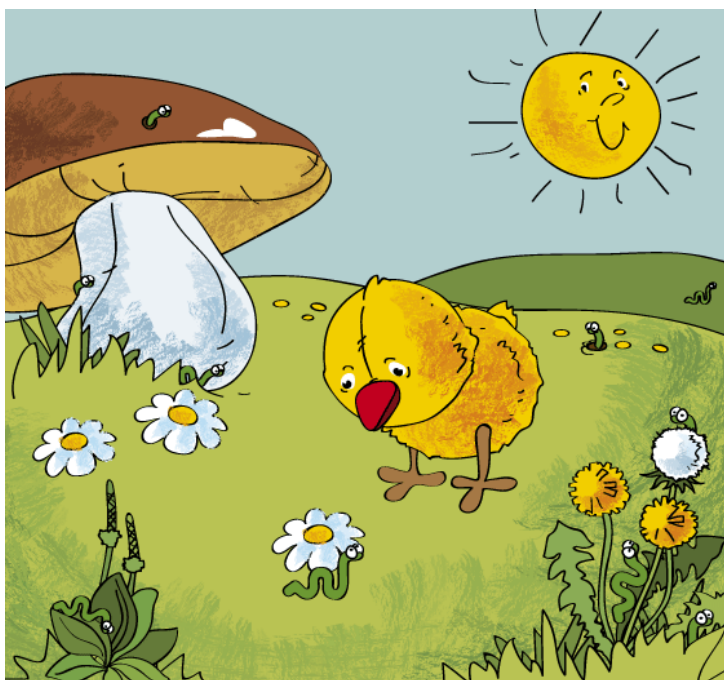

- овочі, довгасті, зеленого кольору з білою серединою (огірок);
- «У» — діти, які навчаються у школі (учні);
- «І» — те, чим люблять гратися діти (іграшки); те, що має з народження
кожна дитина окрім прізвища (ім'я).
- «Е» — полиця, де стоять книги (етажерка);

3.4. Методика формування фонематичного аналізу

3.4.1. Методика формування фонематичного аналізу у дітей 4-х років

Гра «Хто уважний?»

Мета: вчити дітей виділяти перший звук у слові, спираючись на підкреслене вимовляння певного звука логопедом.

Хід гри: логопед промовляє слова, підкреслюючи перший звук: або використовуючи тривалість голосу, або підсилюючи голос. Діти уважно слухають і називають почутий звук.

Мовленнєвий матеріал:

Знаходження першого голосного звуку — автобус, озеро, учень, іграшки, екран;

Знаходження першого приголосного звуку — син, шепіт, мило, нора, шафа, хліб, голуб,

живіт, зелений, веселий, пенал, тролейбус, дзеркало, баня.

Гра «Хто уважний»

Мета: вчити дітей виділяти останній звук в слові, спираючись на підкреслене вимовляння певного звука логопедом.

Хід гри: логопед промовляє слова, підкреслюючи останній звук: або використовуючи тривалість голосу в одних випадках, або підсилюючи голос. Діти уважно слухають і називають почутий звук.

Мовленнєвий матеріал:

Знаходження останнього голосного звуку — книга, гніздо, тиша, варити, іду, вікно;

Знаходження останнього приголосного звуку вірш, пенал, голуб, сук, суп, берет, дід, берег, дім.

Гра «Хто уважний»

Мета: вчити дітей виділяти перший і останній звук в слові, спираючись на підкреслене вимовляння певного звука логопедом.

Хід гри: логопед промовляє слова, підкреслюючи перший і останній звуки: або використовуючи тривалість голосу в одних випадках, або підсилюючи голос. Діти уважно слухають і називають почуті звуки.

Мовленнєвий матеріал: автобус, озеро, учень, іграшки, екран, книга, гніздо, вірш, тиша, пенал, варити, голуб, сук, суп, берет, дід, берег, дім.

3.4.2. Методика формування фонематичного аналізу у дітей 5-ти років

Гра «Будь уважним!»

Мета: вчити дітей виділяти звуки у складах.

Хід гри: Назвіть перший і другий звук у складах:

БА БО БУ БИ БЕ

ДА ДО ДУ ДИ ДЕ

МА МО МУ МИ МЕ й т.п.

У яких складах голосний перед звуком [Б, Д, М], у яких – після?

Гра «Заміни звук»

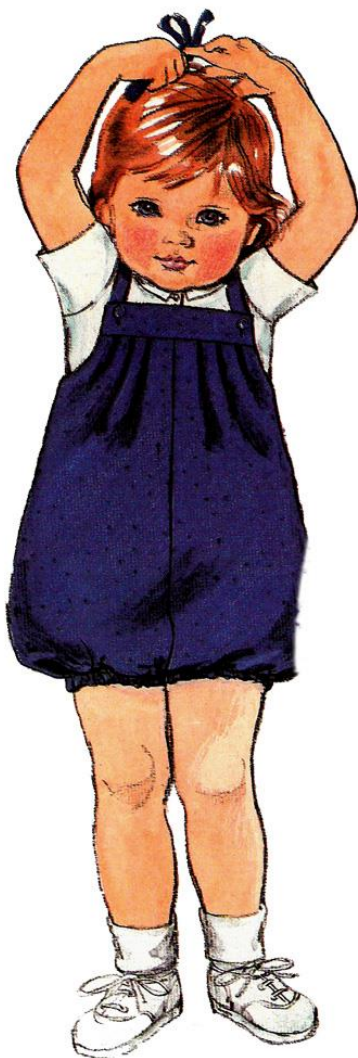
Мета: вчити дітей виділяти звуки у словах.

Хід гри: Замініть перший звук у слові на звук [Х].

Салат – халат ...

Голод – холод

Звалити – хвалити й т.п. на інших звуках.

Гра «Знайди місце звуку в слові»

Мета: вчити дітей виділяти звуки у словах.

Хід гри: Назвіть картинки, визначте місце звуку [Б] у слові:

Метелик, бабуся, барбос, бамбук, бобер, бубон й т.п. на інших звуках.

Гра «Назви всі звуки»

Мета: вчити дітей виділяти звуки у словах.

Хід гри: Назвіть 1-й, 2-й, 3-й звук у словах:

БАК, БУК, БИК, БІК й т.п. на інших звуках.

Гра «Хто уважний?»

Мета: вчити дітей виділяти спільний звук із серії слів, співвідносити звук і букву, яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: букви.

Хід гри: логопед читає серію слів, а діти повинні уважно слухати та визначити, який звук стоїть на початку всіх слів, підняти букву, що позначає цей звук.

Мовленнєвий матеріал:

- абетка, автобус, авторучка, акваріум, акула;
- онук, осінь, ожеледь, одяг, око;
- іграшка, іменини, індик, іволга, іній;
- вишня, вечеря, взуття, вибори, волошка;
- берег, бульдозер, буря, буханець, багатир;
- дзеркало, дитина, дерево, думка, дощ;
- зозуля, звір, зима, землетрус, зерно;
- павук, папір, пекарня, прикордонник, посмішка.

Гра «Веселі хатинки»

Мета: вчити дітей визначати заданий останній звук у назвах малюнків.

Обладнання: зображення хатинок, зроблених на картоні; букви, які треба класти на дах хатинки, предметні малюнки.

Хід гри: логопед каже, що надані малюнки треба розселити в хатинки. Для цього діти повинні переглянути всі малюнки і відібрати ті, що закінчуються звуком, який позначає буква, написана на даху кожної хатинки.

Мовленнєвий матеріал:

- М- — **сом, книга, капелюх, дім, міст, троянда;**
 - К- — дудка, кролик, заєць, їжак, цвях, хлопчик;
 - А- — курочка, гриби, стакан, жаба, дім, барабан;
 - О- — корзина, дзеркало, сокира, ягоди, гроші, дерево;
 - Д- — верблюд, диня, машина, колесо, слон, горох.
- й т.п. на інших звуках.

Гра «Послухай вірш»

Мета: вчити дітей виділяти спільний звук із віршованого тексту, співвідносити звук і букву, яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: букви.

Хід гри: логопед читає вірші, а діти повинні уважно слухати та визначати, який звук частіше всього був уживаний в кінці слів і підняти букву, що позначає цей звук.

Мовленнєвий матеріал:

-П-

На городі цап, цап
Капусточку хап, хап,
Ратичками туп, туп,
Капусточку хруп, хруп.

-І-

Діти, звісно, вчаться в школі,
А комбайн працює в полі,

Ми лікуємось в лікарні,
Ліки беремо в аптеці,
А книжки в бібліотеці.

-К-
Біг у лісі сірий зайчик,
Сірий зайчик
Зайчик-попригайчик.

-А-
Ой, весела Василинка,
Василинка - веселинка
А Маша, мов кваша,
Кисне й кисне Маша!

Гра «Виділи звук»

Мета: вчити дітей виділяти звук в середині слова, спираючись на підкреслене вимовляння певного звуку логопедом.

Хід гри: логопед вимовляє слова, підкреслюючи певний звук в середині слова, використовуючи тривалість голосу або підсилюючи голос. Діти уважно слухають і називають почутий звук.

Мовленнєвий матеріал:

-А-

мАк, клАс, салАт, хМАра, карАсь, жирАфа; ромАшка, крАсень;

-О-

мОх, гОлуб, урОк, пОле, кОлесо, телефОн, мОва, ;

-И-

сИн, цИрк, кнИжка, вИшні, рушнИк, касИр, перлИна, язИк;

-У-

бУлка, кастрУля, вУса, вУха, бУдень, брУнька, дУмка, дУжка;

-Е-

осЕл, стЕля, мЕрЕжа; вЕселка, осЕля, осЕрЕдок, осЕлЕдЕць;

-І-

дІти, жІнка, дІжка, лІжка, зІрка, пІсня, зІр, мрІя, мІст, мІнІстр;

Гра «Виділи звук в середині слова»

Мета: вчити дітей виділяти спільний звук із серії слів, співвідносити звук і букву, яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: букви.

Хід гри: логопед читає серію слів, а діти повинні уважно слухати та

визначати, який спільний звук стоїть в середині всіх слів, підняти букву, що позначає цей звук.

Мовленнєвий матеріал:

О — вода, голуб, пора, гора, соломка;

А — вата, машина, парта, шафа, рама;

У — вулиця, вухо, хутро, жук, зуб, душло;

І — дім, дід, діти, вікно, річка, дівчинка;

И — книга, тин, вишні, зрив, килим;

Гра «Як полагодити телевізор»

Мета: вчити дітей вставляти пропущений звук у середині слова:

Обладнання: предметні малюнки, телевізійний екран, зроблений з картону.

Хід гри: логопед каже, що зламався телевізор: зображення є, а слова звучать не повністю, без якогось середнього звука. Логопед показує «на екрані» телевізора малюнки і називає предмети, зображені на них, пропускаючи якийсь середній звук. Викликана дитина - «телемайстер» лагодить телевізор, чітко вимовляючи повне слово.

Наприклад, логопед каже: «па...та», дитина - «телемайстер» — «парта».

Мовленнєвий матеріал: ш — миша, іграшки; о — автобус, голуб; і — хліб, сіно, ніч; е — дерево, олень, етажерка; а — шафа, карта, пальто, парта; р — екран, іграшки, дерево, парта, карта.

Мета: вчити дітей визначати в середині слова заданий звук.

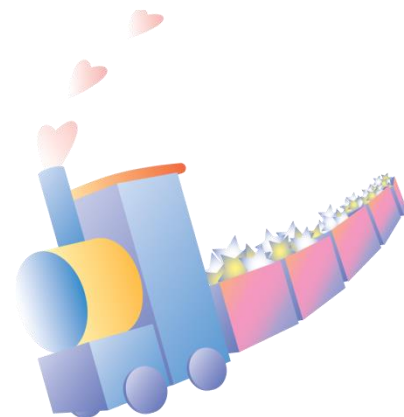
Обладнання: зображення паровоза з вагончиками, зроблене на картоні; букви, що розташовані на паровозі; предметні малюнки.

Хід гри: логопед каже, що в поїзді можуть їхати тільки ті малюнки, в середині яких стоїть звук, що позначається буквою, написаною на паровозі. Діти повинні відібрати малюнки із заданим звуком в середині, помістити їх у віконечках вагончиків.

Мовленнєвий матеріал:

В — вовк, трава, автобус, дерево, хвилі;

Б — верблюд, небо, жаба, горобина;

Ч — ручка, підручник, печиво, сачок, глечик;

Ц — сонце, сцена, блюдце, яйце, цуценя.

Гра «Допоможіть Незнайці»

Мета: вчити дітей виділяти слово із заданим звуком, що стоїть у середині, із серії слів, співвідносити звук і букву, що позначає цей звук на письмі.

Обладнання: набірне полотно, букви.

Хід гри: логопед виставляє на набірному полотні букву і каже, що треба допомогти Незнайці визначити слова із звуком, що позначає цю букву на письмі. Заданий звук стоїть в середині слова. Для цього діти повинні уважно слухати логопеда та плескати у долоні, почувши в середині слова заданий звук.

Мовленнєвий матеріал:

-А- — карта, армія, машина, пилка, азбука, шафа;

-Л- — стіл, село, лопата, голуб, віл, лампа, молоко;

-Ш- — шум, машина, школа, кішка, мишка, шлях, лоша;

-Ц- — цукор, лице, цвях, сонце, цвіт, синиця;

-Е- — дерево, пише, учень, пенал, шосе, лілея.

3.4.3. Методика формування фонематичного аналізу у дітей 6-ти років

Гра «Хто уважний?»

Мета: вчити дітей виділяти спільний звук із віршованого тексту, співвідносити звук і букву яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: букви.

Хід гри: логопед читає вірші, а діти повинні уважно слухати та визначати, який звук частіше всього був уживаний і підняти букву, що позначає цей звук.

Мовленнєвий матеріал:

Смагляву суничку скльовала синичка.

— Суничка солодка?

Спитала сорока.

— Солодке сало.

Синичка сказала.

Мила милитись не вміла,
Мила мило з рук не змила.
Мама милила уміло.

Мама з Мили змила мило.
Веселі вишні вкрили віти,
Виблискують з гущавини.
Василько воду ллє на квіти,
Щоб вище вирости вони.

Лиска лащить лисеня,
А лосиха — лосеня,
Лев ласкаво лапою,
Левеня поляпує.
Качки край копанки клопочуть,
Качаток кличуть під комиш.
Кача впіймати кішка хоче,
Катруся киці каже:
Киш!

Б'є в бокастий барабан
Билом буковим баран.
А в барвистий бубонець
Б'є білястий баранець.
Барабанять барани -
Барабанщики вони.

Гра «Як полагодити телевізор?»

Мета: вчити дітей додавати перший пропущений звук у слові

Обладнання: предметні малюнки, телевізійний екран, зроблений з картону.

Хід гри: логопед каже, що зламався телевізор — зображення є, а слова звучать не повністю, без першого звука. Логопед показує на екрані телевізора малюнки і називає предмети, зображені на них, пропускаючи перший звук. Викликана дитина — «телемайстер» лагодить телевізор, чітко вимовляючи повне слово. Наприклад: логопед каже: «...втобус», а дитина — «телемайстер» — «автобус».

Мовленнєвий матеріал: автобус, окуляри, олень, етажерка, екран, учні; іграшки, хліб, голуб, дерево, сіно, мило, парта, шафа, книга, ніч, карта, пальто.

Гра «Допиши віршик»

Мета: вчити дітей додавати перший пропущений звук у словах. Розвивати увагу.

Обладнання: предметні малюнки.

Хід гри: логопед читає дітям вірші, опускаючи перший звук в останньому слові. Діти повинні виправити помилки, спираючись на почуте, та на малюнок; який при цьому показуватиме логопед.

Примітка: цю гру можна ускладнити, не показуючи малюнки до слів з пропущеними звуками.

Мовленнєвий матеріал:

— Має Галя добру звичку

Класти книжку на /п/оличку.

— Я поклала спати кішку

У м'яке дитяче /л/іжко.

— Я недавно кремом білим

Як поглянула в /л/юстерко.

Замастив красивий /к/илим.

— Ти, Надієчко, не плач,
Я ввімкну тобі /п/риймач.

— Обережним будь, Іванку,
Не розбий з варенням /б/анку.

— Досить гратися, Андрійку,
Поклади на стіл /л/інійку

— До землі зігнулась гілочка,
Як по ній пробігла /б/ілочка.

— Шафу, двері, чобіток,
Ремонтує /м/олоток.

— Маленький Богдан
Підняв /ч/емодан.

— Собі мама купила краску,
А мені - новорічну /м/аску.

— Усміхнулася Лукерка,

Гра «Допоможіть Незнайці»

Мета: формувати вміння утворювати слова-пароніми, які відрізняються першим звуком.

Обладнання: предметні малюнки, на яких зображені: рак, дуб, жито, зірка, кріт, торт, чапля.

Хід гри: логопед розповідає дітям, що одного разу Незнайка вирішив стати поетом і почав писати вірші, але припустився помилки, написавши в одному із слів вірша не той перший звук, тому вірш звучить дуже кумедно. Треба допомогти Незнайці виправити помилку. Логопед читає вірші, а діти серед предметних малюнків, знаходять потрібний за змістом **малюнок** і піднімають його.

Примітка: діти можуть, піднімаючи малюнок, чітко вимовляти слово.

Мовленнєвий матеріал:

— В кип'яток потрапив /б/ак /рак/,
Став червоний, наче мак.
— Наш Данило лісоруб.
Він спляв старуший /ч/уб /дуб/.
— Просо висіяв Микита,
Та чомусь вродило /с/ито /жито/.
— Я вночі забравсь на гірку
І побачив в небі /д/ірку /зірку/.
— Риє нам з тобою /д/ріт /кріт/
Під землею перехід.
— Я іменини відзначаю:
З'їв /п/орт /торт/ і випив кухоль чаю.
— Ходить /к/апля /чапля/ біля річки,
Витягає жаб з водички.

Гра «Допоможіть Незнайці знайти потрібне слово»

Мета: вчити дітей виділяти означений останній звук із серії слів, названих логопедом.

Хід гри: логопед називає слова, діти уважно слухають та плескають у долоні, почувши в кінці слова заданий звук.

Мовленнєвий матеріал:

- А- — карта, берег, парта, шафа, жук, стіл;
- Л- — віл, борт, стіл, парта, пенал, козел, коса;
- Б- — весло, хліб, зуб, учень, гриб, суп, дуб;
- Ч- — річ, болото, ніч, вірш, піч, кінець, січ;
- Ц- — олівець, парта, папірець, річка, стілець.

Гра «Продовжуй»

Мета: вчити дітей самостійно підбирати слова із заданим останнім звуком.

Хід гри: логопед поділяє дітей на 2 команди і називає декілька слів, які закінчуються певним звуком. Діти повинні з'ясувати, який це звук і продовжувати підбирати слова із цим звуком наприкінці. Представники кожної команди по-черзі вигадують слова. Перемагає команда, представники якої назвуть останнє слово.

Мовленнєвий матеріал:

- К- сік, бік, втік, затишок;
- А- риба, парта, каша, дитина;
- О- село, весело, тепло, гніздо;
- Л- віл, осел, кіл, орел;
- Б- хліб, гриб, дуб, зуб;
- М- дим, дім, сім, вісім.

Гра «Мишка»

Мета: вчити дітей знаходити та вставляти пропущений в середині

слова звук, розвивати увагу, співвіднести звук і букву, яка позначає цей звук на письмі.

Обладнання: набірне полотно, букви.

Хід гри: Логопед читає вірш:

Слова спокійно жили в книжці,
В яку вдалось пролізти мищі.
Вона серединки відкусила,
У себе в норці схоронила.

Потім логопед виставляє на набірному полотні букви, що позначають всі «відкушені» звуки і читає слова. Діти називають повне слово та окремо «відкушений» звук. Наприклад, логопед каже: «в...та», а дитина відповідає: «вата - а». *Мовленнєвий матеріал:*

вор...на (ворона - О),
в...лик (вулик - У),
в...хо (вуха - У),
в...рота (ворота - О),
в...та (вата - А),
п...чиво (печиво - Е),

п...вук (павук - А),
п...льто (пальто - А),
п...мпушка (пампушка - А),
п...вник (півник - І),
с...ітлофор (світлофор - В)
с...исток (свисток - В).

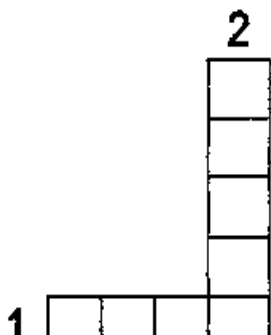
Гра «Ребуси»

Мета: вчити дітей визначати кількість та послідовність звуків в слові. Розвивати увагу, пам'ять.

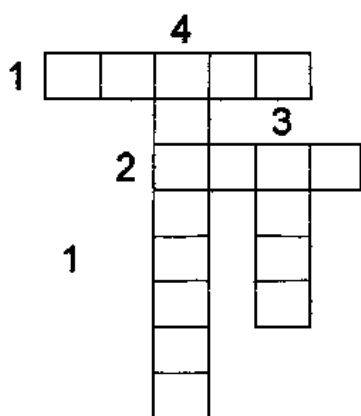
Обладнання: малюнки ребусів.

Хід гри: логопед пропонує дітям відгадати, які слова повинні знаходитись у ребусах. Кількість звуків, у названому дітьми слові повинна співпадати з кількістю порожніх клітинок, а місця з'єднання схем слів вказують на наявність однакових звуків в цих словах. Допоможуть встановити потрібне слово загадки, які буде читати логопед. Діти повинні назвати слова-відгадки, та їх спільний звук.

Мовленнєвий матеріал:

1.
Не стулить і на мить
очей
- Вночі полює на мишей,
Зате удень відпочива,
Ні, це не кішка, а ...
(Сова)

2.
Дає здоров'я - спорт
Вагу - солодкий торт.
Мед - працюваті бджоли,
Знання глибокі (Школа).

1. Просила коваля сумна,

Щоб нагострив їй добре зуби
 Бо не могла ніяк вона
 Перепилати явір грубий....
 Ви здогадалися, хто я ?
 Мабуть, подумали - змія?
 То це якраз помилка.
 -Я гострозуба..... (Пилка)

2. І тато, і мама, дідусь і
 Раніше мене називали
 А зараз вони називають
 Бо виручив друг мій по
 (Мило).

3. Швидкий вітер, немов
 Ганяв по дорозі
 (лист)
 Я слідом ішов через
 На пошту відправити
 (лист).

4. Схожа груша ця на
 Має вуса й шапочку.
 Здогадальсь, дітки, хто
 -Електрична.....

бабуля
 Бруднуля.
 Данило,
 імені.....

футболіст,
 березовий
 площу і міст
 братові....

сонце,
 це?
 (лампочка).

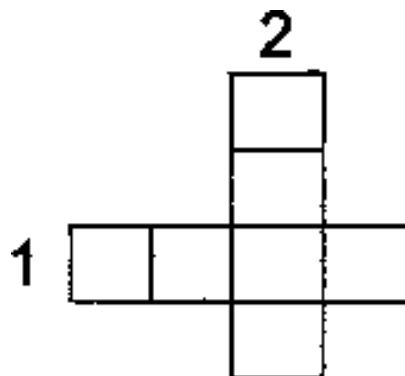
Роками сусіди оці
 Живуть у ставку і в ріці.

1.

Занадто крикливі одні, (жаби)

2.

А другі якраз мовчазні (риби).

Гра «З одного слова - декілька»

Мета: вчити дітей визначати послідовність та кількість звуків у слові. Розвивати увагу, пам'ять. Поповнювати словник дітей за темою «Тваринний світ».

Обладнання: предметні малюнки звірів. Набірне полотно, букви, фішки.

Хід гри: логопед на наборному полотні викладає слово «зебра» та виставляє малюнки різних звірів. Діти повинні назвати звірів, назви яких починаються з кожної букви слова «зебра», та відібрати названих звірів.

Мовленнєвий матеріал:

ЗЕБРА — зубр, Ему, борсук, рись, антилопа;

ЗООПАРК — зебра, окунь, оса, пінгвін, акула, рак, крокодил;

КІТ — кінь, індик, тигр;

ЗАЄЦЬ — зебра, антилопа, єнот, цап;

КІШКА — кабан, індик, шакал, кіт, антилопа;

СОБАКА — сова, олень, баран, акула, кішка, антилопа.

За кожне вірно назване слово діти отримують фішки. Перемагає той, хто матиме більше всього фішок.

Гра «Чарівник - звук!»

Мета: вчити дітей визначати кількість та послідовність звуків у слові, перетворювати слова, змінюючи один звук. Розвивати увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед каже, що дуже важливо завжди називати всі звуки в словах, не заміняти їх на інші, не викидати та не додавати інших звуків, бо від цього відразу ж змінюється зміст слова. Є звуки - чарівники, які змінюють

слова. Як це вони роблять діти зрозуміють, якщо виконають завдання:

Логопед пропонує з кожного почутого слова виключити, по одному звуку, щоб отримати нове слово. Ось так: укол (кол).

Дитина повинна сказати:

— скільки звуків було в слові спочатку;

— скільки стало в новому слові;

— який за рахунком звук дитина виключила із слова.

Мовленнєвий матеріал:

зубр (зуб),

коса (оса),

мрак (рак),

удочка (дочка),

сміх (міх), кліщ (ліщ),
снаряд (наряд), град (рад),
екран (кран).

Гра «Чарівник - звук!»

Мета: вчити дітей визначати кількість та послідовність звуків у слові, перетворювати слова, змінюючи один звук. Розвивати увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед пропонує додати до кожного почутого слова один звук так, щоб вийшло нове слово. Ось так: рот-рота.

Дитина повинна сказати:

- скільки звуків було у слові спочатку;
- скільки стало у новому слові;
- який за рахунком звук дитина додала до слова.

Мовленнєвий матеріал:

рубка (т),	бере (г),
дар(у),	бор (т),
клад (с),	бор (г),
шар (ф),	оса (к),
ода (в),	оса (р).

Гра «Чарівник - звук!»

Мета: вчити дітей визначати кількість та послідовність звуків у слові, перетворювати слова, змінюючи один звук. Розвивати увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед пропонує дітям змінити в почутих словах один приголосний звук. Ось так: корж-морж.

Дитина повинна зазначити:

- скільки звуків було у слові спочатку;
- скільки стало у новому слові;
- який за рахунком звук дитина змінила у слові.

Мовленнєвий матеріал:

нігті (к),	орел (с),
булка (р),	норка (к),
зуби (д),	клин (м),
кишеня (м),	світ (й),
пісок (л),	поліно (к),
галка (п),	рамочка (м).

Гра «Веселі сходишки»

Мета: вчити дітей підбирати слова з лексичних тем (тварини — дикі, домашні), «овочі», «фрукти», «посуд») із заданою кількістю звуків, розвивати увагу, пам'ять, укладаються з порожніх клітинок

Обладнання: картки із схемами — «сходишками» каси букв.

Хід гри: логопед пропонує заповнити «веселі сходишки»: — назвами овочів, фруктів; назвами тварин; назвами посуду.

І варіант. Логопед розташовує на дошці картки із «сходишками». Діти

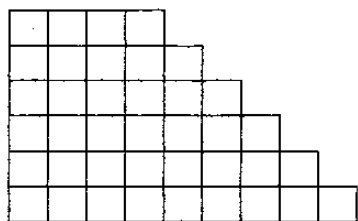
називають потрібні слова, а логопед заповнює схеми — «сходи́нки» буквами.

II варіант. Логопед роздає кожній дитині картку із «сходи́нками» та касу букв. Діти заповнюють схеми на «сходи́нках» буквами та називають отримані слова-назви.

Мовленнєвий матеріал:

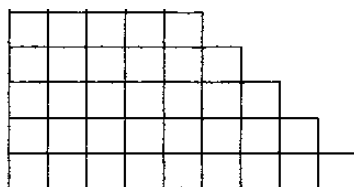
— **ФРУКТИ:**

- (4) айва
- (5) груша
- (6) яблуко
- (7) абрикос
- (8) полуниця
- (9) смородина

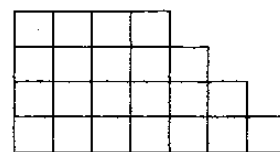
— **ОВОЧІ:**

- (5) горох
- (6) цибуля
- (7) капуста
- (8) картопля
- (9) кукурудза

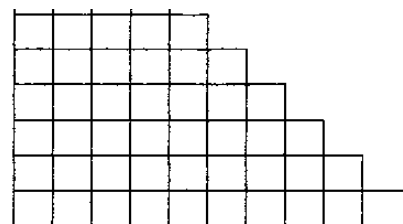
— **ЗВІРІ:**

- (3) кіт
- (4) вовк
- (5) заєць
- (6) лисиця
- (7) ведмідь

— **ПОСУД:**

- (5) ложка
- (6) блюдце
- (7) тарілка
- (8) каструля
- (9) салатниця
- (10) сковорідка.

3.5. Методика формування фонематичного синтезу

3.5.1. Методика формування фонематичного синтезу у дітей 4-х років

Гра «Впізнай слово!»

Мета: вчити дітей складати слова з окремо поданих звуків, розвивати увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед пропонує дітям впізнати слово і називає його вимовляючи кожен звук з інтервалом 2-4 сек.

Мовленнєвий матеріал:

[С...У...П], [М...А...К],

[С...И...Н], [Д...И...М],
[Д...І...М], [Т...И...Н],
[С...О...Н], [С...І...К],
[Л...И...С], [К...І...Т].

Гра «Маленький музикант»

Мета: вчити дітей складати слова з окремо поданих звуків, розвивати слухову увагу, пам'ять.

Обладнання: дерев'яні ложки.

Хід гри: логопед пропонує дітям впізнати слово і називає його, вимовляючи кожен звук з інтервалом 2-4 сек. Дитина повинна відстукати ложками ті звуки, що склали слово. *Мовленнєвий матеріал:*

[С...У...П],	[М...А...К],
[С...И...Н],	[Д...И...М],
[Д...І...М],	[Т...И...Н],
[С...О...Н],	[С...І...К].
[Л...И...С],	[К...І...Т]

Гра «Вибири квіти»

Мета: вчити дітей складати слова з окремо поданих звуків, розвивати увагу, пам'ять.

Обладнання: фішки з зображенням квітів.

Хід гри: Логопед промовляє один, два, три голосних, а дитина повинна покласти перед собою стільки квітів, скільки почує звуків

[А, АУ, АУО...]
[О, АО, ОУО...]
[У, УО, УУО...]
[И, ИУ, ИАУ...]

3.5.2. Методика формування фонематичного синтезу у дітей 5-ти років

Гра «Склади слово з букв»

Мета: складати слова з поданих букв, звуків, спираючись на звуковимовляння, слухове сприймання, розвивати увагу, пам'ять.

Обладнання: букви, набірне полотно.

Хід гри: логопед пропонує дітям скласти слова з букв, що виставлені на набірному полотні.

Мовленнєвий матеріал:

С, І, Л;
А, К, Л, І, Б;

П, Д, У, О, Л;
Р, Г, Х, О, І;
Р, Б, И, Г;
Л, С, И, Т (ліс, білка, дупло, горіх, гриб, лист).

Гра «Склади слово зі звуків»

Мета: складати слова зі звуків, спираючись на слухове сприймання, розвивати увагу, пам'ять.

Хід гри: логопед пропонує дітям скласти слова із звуків, що буде називати.

Мовленнєвий матеріал:

У, Д, Б;
М, Ш, У;
А, М, К;
О, В, А, Д;
Ш, А, К, Л, О;
К, Н, Г, А, И (дуб, шум, мак, вода, школа, книга).

Гра «Склади слово»

Мета: вчити дітей складати слова з поданих букв, спираючись на слухове сприймання, розвивати увагу, пам'ять.

Обладнання: каси букв, предметні малюнки.

Хід гри: логопед роздає дітям каси букв і предметні малюнки, які відносяться до різних лексичних тем, однакові для кожної дитини. Потім починає називати звуки, діти уважно слухають і, почувши звук, який є у назві малюнка, знаходять букву, що позначає цей звук і кладуть її під малюнком. Виграє той, хто першим складе слово, так опрацьовують 5-7 слів.

Мовленнєвий матеріал:

Овочі: картопля, морква, помідор, огірок.

Фрукти: яблуко, груша, слива, абрикос.

Посуд: ложка, вилка, чашка, тарілка.

Іграшки: кубики, піраміда, машина, м'яч.

Одяг: шапка, шуба, шарф, штани.

Тварини: кіт, пес, корова, баран, коза.

3.5.3. Методика формування фонематичного синтезу у дітей 6-ти років

Гра «Придумай слово»

Мета: формувати вміння у дітей складати слова, використовуючи декілька заданих звуків; розвивати увагу, пам'ять; автоматизувати, диференціювати опозиційні приголосні звуки.

Обладнання: набірне полотно, букви

(Ш, С, З, Ж, Ч, Щ, Л, Р, Г, К, Х, А, О, У, И, І, Е)

Хід гри: логопед пропонує дітям придумати та назвати слова, в яких:

1) приголосні стоять перед голосними: -А; -О; -У; -И; -І; -Е.

2) приголосні стоять після голосних: А-; О-; И-; У-; Е-; І-.

На набірному полотні логопед виставляє приголосні та голосні з якими діти будуть придумувати слова.

Гра «Чарівні клітинки»

Мета: вчити дітей складати слова з наданих букв, розвивати увагу, пам'ять. **Обладнання:** букви С, И, О, Р, М та малюнок порожніх клітин для кожної дитини, або один великий малюнок, який логопед може помістити на дошці.

Хід гри: логопед пропонує дітям заповнити порожні клітини буквами С, О, И, Р, М так, щоб можна було зліва направо і зверху вниз прочитати три однакових слова.

СОМ ОСИ МИР РИМ

Гра «Склади слово»

Мета: вчити дітей складати слова з поданих букв, спираючись на слухове сприймання, розвивати увагу, пам'ять.

Обладнання: каси букв, предметні малюнки.

Хід гри: логопед роздає дітям каси букв і предметні малюнки. Діти знаходять потрібні букви у касах та викладають назви під малюнками. Виграє той, хто першим складе всі назви предметних малюнків.

Мовленнєвий матеріал: парта, козел, душ, каша, шарф, басейн, ластівка, кожух, річка, шишка, їжак, абрикос.

Гра «Збери слово»

Мета: вчити дітей з наданих букв складати слова. Розвивати увагу, пам'ять.

Обладнання: набірне полотно, букви, предметні малюнки:

цибуля, цистерна, цап;

чайник, печиво, чоботи;

щітка, ящик, плащ.

Хід гри: на набірному полотні розміщені малюнки. Під малюнками безладно записані букви: П, У, Е, Ч, Н, Ц, Ч, Б, И, И, Л, В, Т, Я, П, А, К, Щ, П, О, А, Ц, А, Р, Ч, С, А, О, Т, Е, Б, И, О, И, Н, К, Т, І, Ц, Л, А, И, Щ, Н.

Логопед звертається до дітей:

Під малюнком напис був.

Котик йшов — хвостом махнув
Та й розсипав букви всі.

Ти ж хутенько їх збери
І як правильно розставиш —
Слово швидко прочитаєш.

Примітка: набір предметних малюнків та букв може змінюватись відповідно до звуку, який вивчається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алтухова Н.Г. Научитесь слушать звуки / Н.Г. Алтухова. — СПб. : ВЧКТПО, 1994. — 143 с.
2. Бельтюков В.И. Об особенностях усвоения детьми звуковой речи / В.И. Бельтюков. — М. : Просвещение, 1964. — 98 с.
3. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. — К.: Видавничий дім «Слово», 2006. — 304 с.
4. Варенцова Н.С., Колесникова Е.В. Развитие фонематического слуха у дошкольников / Н.С. Варенцова. — М. : Просвещение, 1995. — 132 с.
5. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи / А.Н. Гвоздев. — М. : Просвещение, 1961. — 142 с.
6. Головчец Л.О. О предупреждении отклонений в развитии слухового восприятия у дошкольников // Дошкольное воспитание, 1998. — № 8.
7. Голубева Г.Г. Коррекция нарушений фонетической стороны речи у дошкольников / Г.Г. Голубева. — СПб. : Изд-во «Союз», 2001. — 124с.
8. Дурова Н.В. Фонематика. Как научить детей слышать и правильно произносить звуки. Методическое пособие / Н.В. Дурова — М.: Мозаика-Синтез, 2000. — 112 с.
9. Дурова Н.В. Формирование фонематического слуха / Н.В. Дурова. — М.: Владос, 1996. — 344с.
10. Журова Л.Е., Эльконин Д.Б. К вопросу формирования фонематического воспитания у детей дошкольного возраста / Запорожец А.В. Некоторые психологические вопросы сенсорного воспитания в раннем и дошкольном детстве // Сенсорное воспитание дошкольников / Под ред. А.В. Запорожца, А.П. Усовой. — М.: Просвещение, 1970. — С. 4–8.
11. Илларионова Ю.Г. Учите детей отгадывать загадки / Ю.Г. Илларионова. — М.: Просвещение, 1985. — 140 с.

12. Калмыкова И.Р. Таинственный мир звуков / И.Р. Калмыкова. – Ярославль, 1998. — 198 с
13. Колесникова Е.В. Развитие фонематического слуха у детей 4-5 лет / Е.В. Колесникова, М. : Педагогика, 1996. — 67 с.
14. Коноваленко В.В. Коррекционная работа воспитателя в подготовительной логопедической группе (для детей с ФФН). – М.: ВЛАДОС, 1998. – 146 с.
15. Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови / укладач. Артюх М.В. – К.: ІЗМН., 1999. – 164 с.
16. Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников. – Спб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена – Союз, 2001. — 191с.
- 17.19. Луцан Н.І. Лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку / Луцан Н.І. // Дошкільна освіта: Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти №4(6), 2004. — С.43-47.
18. Максаков А.И. Правильно ли говорит ваш ребенок / А.И. Максаков. – М. : Просвещение, 1988. — 210 с.
19. Москаленко Н.И. Учим детей грамоте: Пособие для воспитателей детских садов и учителей начальной школы / Н.И. Москаленко. — Мн.: «Асар» — 48 с.
20. Пожиленко Е.А. Волшебный мир звуков / Е.А. Пожиленко. – М. : Просвещение, 1999. — 212 с.
21. Селивестров В.И. Речевые игры с детьми / В.И. Селивестров. – М. : Владос, 1994. — 344с.
22. Семенович А.В., Ланина Т.Н. Профилактика и коррекция дизонтогенеза фонетико-фонематических процессов в детском возрасте // Практическая психология и логопедия. – 2004. - №4. – С. 32-38.
23. Ткаченко Т.А. Логопедическая тетрадь. Развитие фонематического восприятия и навыков звукового анализа / Т.А. Ткаченко. – СПб: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2000. — 32 с.
24. Туманова Г.Л. Ознакомление дошкольника со звучащим словом / Г.Л. Туманова. – М. : Просвещение, 1991. — 112 с.
25. Филичева Т.В., Чиркина Г.В. Программа обучения и воспитания детей с фонетико-фонематическим недоразвитием (старшая группа детского сада). — М.: ВЛАДОС, 1993. – 98 с.
26. Филичева Т.Б., Туманова Т.В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. Воспитание и обучение. Учебно-методическое пособие для логопедов и воспитателей. – М.: "Издательство ГНОМ и Д", 2000. – 80 с.
27. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с ФФН / Т.Б. Филичева. – М. : 2002. — 116 с.
28. Шашкина Г.Р., Зернова Л.П., Зимина И.А. Логопедическая работа с дошкольниками / Г.Р. Шашкина. – М. : 2003. — 260 с.

29. Шашкина Г.Р. Логопедическая ритмика для дошкольников с нарушениями речи. – М.: Академия, 2005. – 190 с.

Организация и методики исследования

Приступая к обследованию фонематического слуха, прежде всего, были изучены результаты медицинского исследования физического слуха ребенка, чтобы исключить сурдологический дефект.

Обследование проводилось по 3 направлениям:

- I. Различение сходных фонем на слух.
- II. Различение сходных фонем в произношении.
- III. Выявление готовности к звуковому анализу.

I. Различение сходных фонем на слух

Цель: выявить, различает ли ребенок на слух:

- а) сходные правильно произносимые фонемы;
- б) сходные дефектные звуки.

Условия обследования:

1. Обследуется только пассивная речь ребенка, для чего ему предлагается:
 - а) показать или отобрать нужные картинки;
 - б) поднять руку, хлопнуть, позвонить в колокольчик и т.д., когда услышит заданный звук;
 - в) условным сигналом показать, одинаковые или разные слышит звуки.
2. Фразы, слова, слоги, изолированные звуки произносит только логопед.
3. Материал для обследования включает как правильно произносимые, так и дефектные звуки.

Последовательность проведения обследования

Задание 1. Узнавание и различение простых фраз по картинкам:

Детям предъявляются парные простые сюжетные картинки и предлагается найти и показать картинку, соответствующую произнесенной логопедом фразе.

На лугу пасутся козы. – У Сони длинные кося.

Мама ставит на стол миску. – Таня сажает на диван мишку.

Задание 2. Узнавание и различение слов близких по звуковому составу.

а) Логопед произносит пары слов и предлагает ребенку внимательно послушать и поднять руку (флажок), позвонить в колокольчик и т.д., если услышит одинаковые слова:

День – тень балка – палка

Палка – палка балка – балка

б) Перед ребенком раскладываются предметные картинки и предлагается показать, где *усы*, где *уши*, где *ужи*, где *бочки*, где *почки*.

Задание 3. Различение слогов со сходными звуками

Логопед произносит пары слогов и просит ребенка определенным сигналом (хлопками, флажком, колокольчиком и т.д.) прореагировать, когда услышит разные слоги

Па – ба	ты – ти	су – шу
<i>Па – па</i>	<i>ти – ти</i>	<i>су – су</i>
<i>Ба – па</i>	<i>ти – ты</i>	<i>шу – шу</i>
<i>Ба – ба</i>	<i>ты – ты</i>	<i>шу – су</i>

Задание 4. Различение изолированных звуков

Логопед проговаривает звуки парами, предлагая условными сигналами реагировать на одинаковые или разные звуки.

Ы – И	Ц – Ч	Ж – З
<i>И – И</i>	<i>Ц – Ц</i>	<i>Ж – З</i>
<i>И – Ы</i>	<i>Ч – Ч</i>	<i>З – З</i>
<i>Ы – Ы</i>	<i>Ч – Ц</i>	<i>З – Ж</i>

Задание 5. Различение правильно и неправильно произносимых логопедом непарных слов.

На дефектное произношение логопеда ребенок подает условный шумовой сигнал

Санки	шанки	лыба	родка
<i>Шуба</i>	<i>суба</i>	<i>лодка</i>	<i>руна</i>
<i>Шумка</i>	<i>сумка</i>	<i>рыба</i>	<i>лопата</i>
<i>Собака</i>	<i>коска</i>	<i>ропата</i>	<i>луна</i>

II. Различение сходных фонем в произношении

Цель: выявить различение правильно произносимых ребенком сходных фонем в произношении.

Условия обследования:

1. В обследование включается активная речь ребенка.
2. Соответственно подбираются вопросы и задания, побуждающие ребенка к высказыванию.
3. Речевой и картинный материал исключает дефектные звуки.

Последовательность проведения обследования

Задание 1. Группировка парных картинок на сходные звуки:

а) четкая инструкция логопеда:

назвать, разделить на 2 группы (I – на С, II – на З), подобрать пары.

б) Проговаривание картинок ребенком

<i>коза</i>	<i>суп</i>	<i>Лиза</i>
<i>лиса</i>	<i>коса</i>	<i>зуб</i>

в) Группировка и подбор пар

суп – зуб
лиса – Лиза
коса – коза

- г) Повторное проговаривание картинок сначала на один звук: *суп, лиса, коза*; затем на другой: *зуб, Лиза, коза*; а потом парами: *суп – зуб, лиса – Лиза, коса – коза*.

Задание 2. Группировка непарных картинок на сходные звуки:

- а) Инструкция логопеда:

назвать картинки,
разделить их на две группы (1 – на С, 2 – на З)

- б) Называние картинок ребенком

<i>тазы</i>	<i>посуда</i>	<i>завод</i>
<i>сани</i>	<i>зонт</i>	<i>сом</i>
<i>сумка</i>	<i>ваза</i>	<i>сапоги</i>
<i>гнездо</i>	<i>автобус</i>	<i>зубы</i>

- в) Группировка в соответствии с инструкцией

на С	на З
<i>посуда</i>	<i>тазы</i>
<i>сани</i>	<i>завод</i>
<i>сом</i>	<i>зонт</i>
<i>сумка</i>	<i>ваза</i>
<i>сапоги</i>	<i>гнездо</i>
<i>автобус</i>	<i>зубы</i>

Задание 3. Выделение картинок на заданный звук (Т).

- а) Инструкция логопеда: назвать картинки, отобрать картинки на звук Т, запомнить отобранные картинки.

- б) Называние картинок ребенком

<i>туфли</i>	<i>дом</i>	<i>танк</i>
<i>попугай</i>	<i>вата</i>	<i>бант</i>
<i>кот</i>	<i>дым</i>	<i>батон</i>
<i>панама</i>	<i>банка</i>	<i>бинт</i>

- в) Отбор ребенком картинок на звук Т

туфли *танк* *вата* *кот* *батон* *бинт* *бант*

- г) Проговаривание отобранных 7 картинок с установкой на запоминание.

Задание 4. Воспроизведение звуковых, слоговых рядов и рядов слов:

- а) звуковые ряды:

ау *уа* *иа* *аи*
ауи *аиу* *иуа* *уаи*
птк *ткп* *кпт* *кп*

- б) слоговые ряды:

<i>па – по – пу</i>	<i>па – та – ка</i>	<i>та – та – да</i>	<i>ба – па – па</i>
<i>по – пу – па</i>	<i>та – ка – па</i>	<i>та – да – да</i>	<i>ба – ба – па</i>
<i>пу – па – по</i>	<i>та – па – ка</i>	<i>та – да – та</i>	<i>ба – па – ба</i>

в) ряды слов:

панама – батон – попугай – бант

дом – кот – мак – дуб

(Порядок слов в рядах несколько раз меняется)

Задание 5. Припоминание картинок на звук Т из задания 3 (в,г)

Задание 6. Придумывание слов на заданный звук (Д или Б)

III. Выявление готовности ребенка к звуковому анализу

Звуковой анализ слова – это умение четко определить последовательность и количество звуков в слове, а также место в слове каждого звука.

Формируются навыки звукового анализа и синтеза в процессе специального обучения и являются его непосредственным результатом и одновременно основным средством усвоения грамоты (чтения и письма).

Естественно: до начала обучения навыки звуко-слогового анализа и синтеза у ребенка отсутствуют. Но у детей имеется врожденная, генетически заложенная и произвольно развивающаяся в процессе повседневной речевой практики готовность к звуковому анализу.

Степень готовности у разных детей разная. Существует прямая взаимозависимость между развитием слухового внимания вообще и фонематического слуха в частности с одной стороны и готовностью ребенка к звуковому анализу с другой.

Поэтому обследование состояния фонематического слуха предполагает в качестве завершающего этапа обследование готовности ребенка к звуковому анализу.

Последовательность работы по выявлению готовности ребенка к звуковому анализу

Задание 1. Выделение первого ударного гласного в словах (картинки)

Аист, овощ, утка, ива

Задание 2. Выделение первого гласного в обратных слогах

Ап, ух, ит, он, ым

Задание 3. Выделение первого безударного гласного А, У, И в словах

Антенна, умывальник, иголка

Задание 4. Звуковой анализ звукосочетаний из двух гласных

АУ, УА, АИ, ИУ, УИ

- а) Выделение первого звука.
- б) Выделение последнего звука.
- в) Определение количества звуков в звукосочетании.

Задание 5. Определение последнего глухого согласного **К, П, Т, Х** или сонора **М, Н** в обратных слогах

Ап, ок, ух, ит, ам, ун

Задание 6. Определение последнего глухого согласного **К, П, Т, Х** или сонора **М, Н** в словах

Мак, петух, кит, банан

Задание 7. Выделение на слух заданного звука из звукового ряда (логопед проговаривает звуковой ряд, а ребенок хлопает, когда слышит заданный звук):

- а) выделение звука **а** – а, у, и, а, о, а, ы, у, а, и, а...
- б) выделение звука **к** – к, п, т, к, х, т, п, к, т, х, к...

После обследования определила уровень сформированности фонематического слуха, навыков звукового анализа и синтеза у детей старшего дошкольного возраста:

- дети различают сходные фонемы по акустическим признакам;
- узнают и различают слова-паронимы;
- различают слоги со сходным звуком;
- различают правильно и неправильно произносимые слова;
- выделяют и называют гласный звук в начале и конце слова;
- выделяют и называют согласный звук в начале и конце слова;
- придумывают слова на заданный звук;
- могут произвести анализ слов из трёх, четырёх звуков;
- могут произвести синтез слов из трёх, четырех звуков.